

Emberi jogok Iránban

Juhos Anna

I. Bevezető

Jelen tanulmány a cím révén felmerülő esetleges kételyek, paradoxonok vizsgálatát taglalja. Az utóbbi időben Ahmadinejad kormányát erőteljesen kritizáló nemzetközi közösség a laikusok figyelmét is Iránra irányította. A még korábban George W. Bush 2002-es beszédéből elhíresült „axis of evil” részeként Irán mindenki számára megbélyegzett, „terrorista” országgá vált, amely „atombombát gyárt”.¹ A sajtóban felbukkanó kínzások, kövezés, üldözés rémhírei kapcsán fontos megvizsgálunk, vajon a sícita ország mennyiben tesz, vagy kíván eleget tenni az egyetemesnek kikiáltott emberi jogoknak.

Tanulmányunk ezek alapján a következő kérdésekre terjed ki:

- Irán és az egyetemes emberi jogok kapcsolata mennyiben összeegyeztethető?
- Milyen értelemben beszélhetünk emberi jogokról az iszlám világban, és vajon szükséges-e itt a kulturális megkülönböztetés figyelembe vétele, mint az egyszerű fogalmak, koncepciók értékelése esetében?
- Mennyiben valósítható meg egy nyugati típusú demokrácia, vagy a nyugati demokrácia által garantált jogok egy hierokratikus államban az alkotmány révén?
- Mit biztosít a Korán, és mennyiben áll ezzel szemben az iráni alkotmány? Mennyiben valósul meg a sícizmusban az ijtiyhād, az önálló, személyes interpretáció lehetősége?
- Milyen emberi jogi egyezmények, szervezetek kötik Iránt?

Vizsgálatunk kiterjed továbbá az iráni alkotmány, és a bevett gyakorlatok összevetésére, illetve az emberi jogok körének, védelmének, a kormány hivatalos reakcióinak változására az egyes időszakokban.

II. Emberi jogok és az iszlám összeegyeztethetőségének kérdése

¹ Rakel (2008): 174.

Az emberi jogok egyetemességére hivatkozva sokakban felmerül a kérdés, hogy vajon egy ezt szabályozó nemzetközi egyezmény esetében mennyiben kell figyelembe vennünk az eltérő kultúrák értelmezéseit, szabályozásait. Esetleg az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata olyan általánosan érvényes, minden kulturális különbözöséget figyelembe vevő normákat tartalmaz, amelyek felülírják az egyes országok vallási előírásait?

Az iszlám és a nemzetközi emberi jogok kapcsolatát illetően többféle megközelítés létezik. A szekuláris nézetek képviselői nem veszik figyelembe a kettő közötti eltéréseket, és szerintük a muszlimoknak követniük kell az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában foglaltakat, tekintet nélkül a különbségekre. Felmerül azonban a probléma, hogy a muszlimok az iszlám joggal, a *shari'a*-val ellentétes előírásokat természetesen nem fogják követni, illetve inkább az iszlám keretekhez igazodó szabályozást, így például az Emberi Jogok Egyetemes Iszlám Nyilatkozatát (UIDHR) fogják figyelembe venni. Azonban ennek kapcsán is számos ellentmondást találunk. Az UIDHR például a válás, vagy házasság tekintetében a *shari'a*-ra hagyatkozik, amely azonban összeütközésben áll a nemzetközi emberi jogokkal, amelyek nem tekintik a válást egyedül a férfi jogának, vagy jóváhagynák a muszlim nők nem muszlim férfival való házasságát.² A legjelentősebb korlát tehát, hogy Alláh által kinyilatkoztatott elveket nem fogják emberi szabályozó normáknak alávetni.

Egy további nézet megkérdőjelezi az emberi jogok univerzalitását, mivel azokat Nyugat által konstruálnak tekinti, amely a nyugati hagyományokat, struktúrát, értékeket és példákat veszi figyelembe. A nézet hirdetői szerint az ember jogokat kultúrára való tekintet nélkül, minden kormánynak garantálnia kell minden egyénnek, hiszen olyan alapvető jogokról van szó, amelyek megkérdőjelezhetetlenek, elidegeníthetetlenek, és emberi mivoltunknál fogva megilletnek minket. Az ezzel szembeni kritika szerint a modern kori nemzetközi emberi jogok az individuum jogait hangsúlyozzák, szemben például az ázsiai kollektivitással, továbbá kevés figyelmet szentelve az egyén mások iránti kötelességeire és a belső, Alláh által megkövetelt elvekre.³

Többen szorgalmaznak azonban párbeszédet, és összeegyeztethetőnek tekintik a nemzetközi emberi jogok és az iszlám rendszerét. Itt fontos megemlítenünk, hogy a muszlimok a világ népességének majdnem egynegyedét teszik ki, 44 államban vannak többségben, jelen vannak minden kontinensen, és az ENSZ tagjainak negyedét alkotják.⁴ Azonban itt ismét felmerül a probléma, hogy mivel a Korán, Alláh kinyilatkoztatott szent és

² Muedini (2010): 4.

³ Uo. 6.

⁴ An-Naim (2004): 2.

időtlen üzenetei nem megváltoztathatók, így inkább a Nyugatnak kellene engedni és alkalmazkodni.

A jogforrások, a Korán és a szunna értelmezésében figyelembe kell továbbá vennünk, hogy a sí'ita iszlám továbbá lehetőséget adott az ijtihādra, az önálló interpretációra.⁵ Bár maga az alkotmány is központi szerepet szán ennek, és hangsúlyozza a sí'ita fiqh (jogtudomány) dinamizmusát, kérdéses, hogy a sí'iták számára mennyi lehetőség van ténylegesen az ijtihādra.⁶ Az eltérő iszlám iskolák és értelmezések talán nyújthatnak kikapukat, azonban a kormány, és az a nézet, mely szerint a Korán választ ad minden kor minden kihívására, lényegesen korlátozza az értelmezés és változtatás körét is. Syed Sohrawardy, a kanadai Polgári Igazság Iszlám Intézményének egyik alapító tagja szerint: „*a sharī'a-t nem lehet országokra szabni. Ezek univerzális, isteni törvények az összes ország, összes embere számára, mindenkor.*”⁷

A demokrácia terjesztésének nyugati kezdeményezései között meg kell említenünk George W. Bush 2003-as „Greater Middle East Initiative” kétkedéssel fogadott lépését az arab világban. Felmerült, hogy Amerika azt fogja csak elfogadni, aki az ő politikája szerint cselekszik, mivel nem tapasztaltak jelentős változást a korábbi amerikai külpolitikához képest. Ezt bizonyítja az a tény is, hogy az USA 80 milliárd \$-t szánt az iraki hadműveletekre, míg „csupán” 17 milliót a demokráciaterjesztésre.⁸ Féltek továbbá attól is, hogy az USA, és a jelentős washingtoni izraeli lobbija hatására a nyugati értékek terjedése az iszlám kárára lehet. ‘Esam al-‘Aryan, az Egyiptomi Testvériség vezetője szerint „*lehet népszuverenitás, alkotmány, politikai pártok, vagy a hatalom megosztása, azonban míg Nyugaton semmi nem korlátozza a liberalizmust, a sharī'a határait itt nem szabad átlépni*”⁹ Az iszlám elítéli az abortuszt, a homoszexualitást, a házasság előtti szexuális kapcsolatot, és többek között Kuvaitban és Egyiptomban sem támogatják a nők jogairól és a vallásszabadságról folytatott párbeszédet. Kétkedéssel tekintenek továbbá Amerika liberális és emberi jogi védelmező szerepére a guantanamoi foglyok, az iraki háború vagy a 2001-es Patriot Act fényében.¹⁰ Az univerzális emberi jogok és az iszlám kérdése tehát koránt sem egyértelmű és nyilvánvaló.

⁵ Muedini (2010): 6.

⁶ 2.6.1 cikk, Constitution of the I.R.Iran <http://www.mfa.gov.ir/cms/cms/Tehran/en/Tourism/Constitution.html>

⁷ Bakht (2004): 15. “*Sharia cannot be customized for specific countries. These universal, divine laws are for all people of all countries for all times.*”

⁸ Wickham (2004): 3.

⁹ Uo. 4. „*We believe in democratic institutions like a written constitution, political parties, the separation of powers, and popular sovereignty. The main difference [with the democratic systems of the West] is the frame of reference (marja'iyya). The West advocates liberalism with no limits. We have our own values, and the Shari'a sets the upper ceiling which one cannot exceed. This is the culture of most of the people.*”

¹⁰ An-Naim (2004): 8. A Patriot Actban szerepel többek között, hogy a rendfenntartó szervek bírói végzés nélkül is figyelhetnek telefonvonalakat, emailokat, személyes iratokat. A törvényt a személyes szabadságjogok megsértése miatt jelentős kritika érte. http://www.fincen.gov/statutes_regs/patriot/index.html

II.1. Vallás és politika

A legfontosabb dolog, amit le kell szögeznünk a Közel-Kelettel, és a közép-ázsiai térség politikájával kapcsolatban, hogy nem szabad európai szemmel és gondolkodással megközelíteni. Mehdi Bāzargān, az Iráni Iszlám Köztársaság 1979-ben kinevezett első miniszterelnöke a két világ nézeteit meghatározó vallást alapul véve mutatott rá az egyik legjelentősebb tényezőre. Szerinte az iszlámmal szemben a kereszténység nem ad megfelelő választ a szociális és politikai kérdésekre. Ezért az embereknek olyan filozófiai-politikai doktrínákhoz kell folyamodniuk, mint a marxizmus vagy a szocializmus. Az iszlámot tehát nem csak mint vallást, hanem mint a muszlimok egész életét átható totalitást kell értelmeznünk, beleértve a hivatalos és magánügyek egészét.¹¹

II.2. Válaszok a modernizmusra

Míg a XIX. század második felében Jamal al-Din Al-Afghānī pániszlám irányvonala volt az egyik jelentősebb szellemi áramlat, a XX. század első felében Ahmad Kasravī nézetei váltottak ki jelentős hatást. Kasravīt a modernizmussal és Európa-központúsággal szemben álló iszlám reformizmus egyik fő képviselőjeként tartják számon. Szerinte, bár az európaiaktól átvett alkotmányosság, az új ismeretek és tudományok hasznosak voltak, az ideológiák és materialista gondolkodás csak ártott Iránnak. Kasravī szorgalmazta a vallás megtisztítását, továbbá a szabályok és rituálék helyett a világ megismerését és az ésszerűséget hangsúlyozta.¹²

A nyugati imperializmus ellenzékét így inkább politikai indíttatásúnak tekinthetjük kezdetben. Később azonban a reformista törekvéseket egyre inkább az 'ulāmā' irányítása és az iszlám újjászületés eszméje formálta át. Így tehát míg a XIX. század végén, és a XX. század eleji alkotmányos forradalomban, a nyugati értékekben és szabadságjogokban látta a javulást az értelmiség, az 1960-as évektől a csalódottság és imperializmus egyre inkább kiábrándította őket a nyugati módszerekből. A XX. század elején még a vallási vezető Sayyed

¹¹ Keddie (2006): 199.

¹² Rajaei (2007): 51.

Mohammad Tabataba'ī is támogatta az alkotmányt, mert szerinte ez a legjobb eszköz a zsarnok korlátozására, és a nyugati befolyás megerősödésével szemben.¹³

A változás az értelmiség körében is megmutatkozott. Míg korábban Sadeq Hedāyat, vagy Ahmad Kasravī az iszlám előtti Iránt dicsőítették, vádolva a monarchiát és a papságot a hanyatlásért, a XX. század második felében az iszlám értékek felé fordulás volt meghatározó. A nyugatosodással szemben ekkor a sí'izmus egy radikálisabb vonala kezdett elterjedni 'Alī Sharī'atmādārī révén. A '60-as évektől tehát a nyugatbarát irodalmat és nézeteket egyre inkább Ruhollah Khomeinī, Ayatollah Kāshānī, 'Alī Sharī'atī és az 1945-ben alapított Fedā'iyān-e Islām szervezet határozta meg imperialistaellenes nézeteivel, melyek szerint a Nyugat esztelen utánzása a bajok forrása. Khomeinī egyenesen azt hangoztatta, hogy szerinte Irán Amerika bábjává vált, és Al- Afghānīval ellentétben úgy gondolta, hogy a válságra nem a nyugati eszmék jegyében értelmezendő iszlám jelenti a megoldást. A mélyülő szociális válság, a bérek és társadalmi rétegek közötti óriási szakadék, és főleg az USA-tól való függés megváltoztatta az emberek gondolkodását. A külföldiek által behozott filmeket, eszméket, és túlzott szabadságot a nyugati kultúrával és annak erkölcsi romlásával kezdték azonosítani, szemben a tiszta iszlám értékekkel.

II.3. Weststruckness

A Pahlavi korszak alatt az iráni vezetés még inkább a modernizmus-hatalom eszméi felé hajlott a modernizáció-szabadság helyett.¹⁴ Míg a XX. század első felében a modernizáció, a nyugati értékek, vívmányok átvétele és utánzása volt a fejlődő országok politikáját meghatározó fő irányvonal, a XX. század második felére Iránban mindezt az iszlámizmus váltotta fel. Az iráni forradalom előzményei az identitást követelő modernizáció és a bizalom helyreállításának igényével születő nativista mozgalmak voltak. Az elveszett nemzeti függetlenség és identitás helyreállítása sokáig a reformokat bevezető Amir Kabir, a Nasir al-Dīn shāh elleni merénylet, a külföldiek segítségével (1921) illetve puccsa (1953) miatt sem sikerült. A változást mostanra azonban egyre szélesebb rétegek kezdték igényelni, és megvalósításában végül minden vezető réteg, a vallási ('ulāmā'), a nemesség (a'yan), a földbirtokosok (malekīn), és a kereskedők (bāzār) is részt vettek.¹⁵

¹³ Keddie (2006): 180.

¹⁴ Rajaei (2007): 21.

¹⁵ Rajaei (2007): 8.

A „Westoxication” vagy művéből Gharbzādegī elnevezéssel illetett új iráni gondolkodás jelentős képviselője Jalal Al-e Ahmad (1923-1969) volt, fellépve az iszlám védelmezőjeként a nyugatosodással szemben. A vallási vezetők – így kezdetben Sharīʿatmādārī Qomban, Mahmud Taleqani Tabrīzban – közben igyekeztek egyre tevékenyebben részt venni a politikai életben, és átvenni a sah-ellenes mozgalom irányítását. Ayatollah Ruhollah Musavī Khomeinī kijelentéseiben már ekkor megfogalmazódott egy mujtahidok által irányított vallási kormány eszméje. Szerinte, mivel egyedül Allāhé a törvényhozói hatalom, csak a Próféta és az imámok lehetnek a jog és igazság helyes képviselői. Az iszlámot pedig veszélyezteti a modernizmus, és az olyan, nyugati hatalmak által elterjesztett eszmék, mint a materializmus és a cionizmus.¹⁶

A vallási réteg mellett a világi értelmiséget, a középosztályt, a fiatalokat, és a kereskedőréteget olyan laikus valláspolitikai gondolkodók igyekeztek megszólítani, mint Mehdi Bāzargān, ʿAlī Sharīʿatī és Abolhasan Bani Sadr. Nézeteik középpontjában az imperializmus- és Nyugat-ellenesség, a hatalom monopolizálásának megszüntetése, és az ország függetlensége álltak. A két központ – Qom és Teherán – célja eléréséhez így az iszlám újjászületésének, és a vallás felélesztésének szükségességét hangoztatta, ami aztán az 1979-es iszlám forradalomhoz és a teokrácia vezető szerepéhez vezetett.

III. Irán

III.1. Az iráni rendszer sajátosságai

„if laws are needed, Islam has established them all”¹⁷

Irán esetében rendkívül összetett helyzettel állunk szemben, hiszen kérdéses, hogy a vallás és az állam ilyen mértékű összefonódásával, amelyben a külső befolyás legkisebb lehetőségét sem engedélyezik, vajon mennyi legitimitás juthat a Nyugat által megfogalmazott értékeknek? Irán esetében egyértelműen elutasíthatjuk az olyan választ, amely engedne egy nyugati szabályozás elsőbbségének a saját értékrendjével szemben, bár vitathatatlan, hogy az általa vallott demokratikus keretek és struktúrák, amelyek saját államának jellemzői, szintén a nyugat „termékei”. Hogy jobban megérthessük az iráni hivatalos állásfoglalás érveit és alapjait, először is szükséges az iráni jogi keretek áttekintése.

¹⁶ Keddie (2006): 193.

¹⁷ A kormány jogalkotási mechanizmusára reflektált így Khomeinī 1970-ben. Arjomand (2009): 26.

Khomeinī hatalomátvételével, és a teokrácia hatalmának megszilárdításával megkezdődött az új iszlám állam jogi kereteinek kiépítése is. Az 1979-es alkotmánnyal kapcsolatban a következő jelentős észrevételeket kell kihangsúlyoznunk:

- Az állam fő motorja az ideológia, pontosabban fogalmazva a forradalmi ideológia.
- Bár 1979. június 14-én még nem volt szó a velāyat-e faqīh koncepcióról az alkotmányban, Khomeinī javaslatára pár nappal később bekerült az alapelvek közé, és azóta is az iráni állam egyik fő ismérve.¹⁸
- Minden jog az iszlám standardokon, a shari‘a normáin alapul. Ami azzal össze nem egyeztethető az érvénytelen. A törvényjavaslatok felülvizsgálata, és azok érvénytelenítése az iszlám elvekkel való esetleges összeütközésekor az Örök Tanácsának¹⁹ egyik legfontosabb jogköre.²⁰ Továbbá, az Örök Tanácsa felülvizsgálhatja, ellenőrizheti az elnöki és majlis²¹ választásokat, de 1991 óta már jelöltek is diszkvalifikálhat, indoklás nélkül. Az alkotmány 99. cikke alapján, mely szerint a majlis, a Szakértők Gyűlése²², az elnöki választások, és a népszavazások felügyelete az Örök Tanácsának feladata, a Tanács a felügyeletet elfogadásként értelmezte. Ezt a választásra vonatkozó törvény módosításával, Khamene‘ī jóváhagyásával, 1995-re fogadták el.²³ Bár a jelöltek felülvizsgálata korábban a belügyminisztérium feladata volt, az Örök Tanács érvényteleníthette a minisztérium döntését. A radikális-populista újság, a Salām ezután joggal állíthatta, hogy a választásokon való jelöltség már nem jog, hanem privilégium.²⁴
- Az iszlám forradalommal tehát egy hibrid politikai rend jött létre, amely egyrészt a nép által megválasztott parlament és elnök tisztségén alapul. Utóbbiak azonban alá vannak rendelve a papi tekintélynek. Mindez végső soron egy papírforma szerinti demokráciát hozott létre a teokrácia tényleges hatalomgyakorlási jogkörének biztosításával.²⁵

III.2. Az iráni alkotmány - az elmélet és gyakorlat ellentmondásai

¹⁸ Uo. 27.

¹⁹ Shūra-ye Negahbān, Iráni alkotmány 9. §

²⁰ Arjomand (2009): 30.

²¹ Iráni alkotmány 90. cikk: Majlis Shoraye Eslami, törvényhozó testület, továbbiakban: majlis

²² Khobregān, Iráni alkotmány 107. cikk

²³ Uo. 47.

²⁴ Schirazi (1997): 89.

²⁵ Uo. 90.

Bár az iráni állam alkotmánya, a köztársasági forma jegyében tartalmaz a nyugati demokráciákhoz hasonló alapelveket (hangsúlyozza a muszlimok társadalomépítésben való részvételének fontosságát, a kompetens hivatalnokok megválasztását, és azok állandó ellenőrzését), fontos leszögeznünk, hogy az Iráni Iszlám Köztársaságban a hangsúly az iráni és iszlám jelzőkön van. Ezen belül pedig még jobban meghatározva, a 12-es sí'ia-n, mint államvalláson, amely az alkotmány II. fejezet 12. cikke szerint állandó és megváltoztathatatlan. Az 1501 óta államvallásnak tekinthető sí'ita iszlám, és az 1906-11-es alkotmányos forradalom eredményeként megszületett köztársasági intézmények összeegyeztetése jelenti tehát a legkritikusabb pontot az állam irányításában. Hiszem ez a két forma alapjaiban áll szemben egymással, összekapcsolva a vallástudós egyedüli, megkérdőjelezhetetlen uralmát a nép uralmával.²⁶

Az Iráni Köztársaság alkotmányának megszővegezőit alapvetően az a cél vezette, hogy a forradalom ideológiai céljait realizálják, és egy olyan társadalmat hozzanak létre, amely a forradalmi ideológiát és iszlám értékeket alapul véve mintát szolgáltathat kül- és belföldön egyaránt. Ezt biztosítandó hozták létre a csak muszlimok részvételével megvalósuló hadsereget (144. cikk), melynek feladata az isteni jog szuverenitásának kiterjesztésével a határvédelmen kívül ideológiai jellegű is, ami tehát a jihad egyfajta alkotmányos legitimitását jelenti.

III.2.1 A legfőbb vezető hatalma

„I appoint him as ruler over you.”²⁷

Az Iráni Iszlám Köztársaság létrehozásával Khomeinī nézetei váltak egyeduralkodóvá politikai, vallási, és magánügyek tekintetében is. Az iszlám totalitásához hasonlóan első számú pozíciót biztosítva ezzel a vezetőnek az állam és az ország lakosainak irányítását érintő kérdésekben. Annak ellenére, hogy többek között például Montazeri is megkérdőjelezte a velāyat-e faqīh elvét Isten egyedüli abszolút hatalmára hivatkozva, az alkotmány révén Khomeinī, mint a legfőbb vezető, uralmának konszolidálásával mindenki számára vitathatatlan jelenséggé vált.²⁸

A Khomeinī személyére épült és kialakított rendszer és állam a karizmatikus vezető halála után azonban új utakat volt hivatott keresni, és a vallási-politikai vezetőknek a

²⁶ N. Rózsa (2007): 183.

²⁷ Korán idézet, 144. vers, Algar(1981): 95.

²⁸ N. Rózsa (2007): 185.

diktatórikus, autoriter hatalom, továbbá a legfőbb vezető kompetenciájának módosításával, és alapvetően a fogalom megkérdőjelezésével kellett szembenéznük. Mindezek ellenére vitathatatlan, hogy Iránban a legfőbb vezető tekintélye és hatalma sokszor az alkotmányban előírt, vagy a korábban más vallási vezetők által lefektetett előírások áthágásához, megváltoztatásához, vagy átértelmezéséhez vezetett. A jogalkotás területén éppen ezért szükséges megvizsgálnunk, hogy a legfőbb vezető abszolút hatalmával mennyiben járul hozzá, vagy esetleg nehezíti meg az alapvető, állampolgári és emberi jogok gyakorlását Iránban.

III. 2.1.1. Khomeinī

Az iráni hierokratikus állam megteremtője mindig is hangsúlyozta az iszlám kormány és a vezető szükségességét, akiknek fő feladata a jog végrehajtása, és az emberek jólétének garantálása.²⁹ Khomeinī az iszlám kormányt alkotmányosnak tekintette abban az értelemben, hogy a vezetőket a Korán és a sunna köti, ezért a kormány az isteni jog keretein belül működik, és a törvényhozó hatalom egyedül Allāh.³⁰ Az imám, mint az igaz iszlám örökének legfőbb feladata az isteni jog végrehajtása mellett egyfajta spirituális vezetői szerep és az iszlám intézmények felügyelete.³¹ Így a faqīh, a próféta küldöttének, és a muszlimok vezetőjének minden utasítását követni kell.³² Khomeinī közvetett vagy közvetlen jóváhagyása tehát minden vallási, és politikai kérdés legitimitásának alapvető szükségességévé vált. Tényleges befolyása az 1979. november 4-én megtámadott amerikai nagykövetség körüli botrány kirobbanása után, a majlis és az Örök Tanácsának 1980-ban kezdődő működésével mutatkozott meg egyre inkább. Például azt a rendelkezést, mely szerint a parlament szükséghelyzetben abszolút többséggel hozhat törvényt, bár szemben állt a shariával és a fő iszlám rendeletekkel, Khomeinī jóváhagyta. Később pedig, mikor a miniszterlenőki pozíciót megszüntették, a három hatalmi ág felügyelete, tevékenységük összehangolása a legfőbb vezető hatáskörévé vált.³³ Így Khomeinī, mint legfőbb vezető mind a törvényhozói, mind a végrehajtó hatalom felett állt. Ezt bizonyítják a törvényhozással szembeni korlátozó rendelkezései is, vagy 1988. január 7-i határozata, mely szerint az iszlám állam a létező rend fenntartása és az államérdek miatt figyelmen kívül hagyhat iszlám rendeleteket, szabályokat,

²⁹ Algar (1981): 41.

³⁰ Algar (1981): 55.

³¹ Algar (1981): 66.

³² Algar (1981): 84., 97.

³³ N. Rózsa (2007): 187.

így akár az imát, böjtöt és a mekkai zarándoklatot is.³⁴ Az állam érdekének felülvizsgálatára létrehozott bizottság és saját belátása révén Khomeinī tehát olyan rendeleteket hozhatott a majlistól és az Örök Tanácsától függetlenül, amik semmibe vették az alkotmányt. Bár a bizottságot később belefoglalták az alkotmányba, a kinevezések továbbra is Khomeinī kezében maradtak.

A törvényhozás terén tehát egyértelműen megmutatkozott a legfőbb vezető hatalma. Néhány esetben, például a munkajog kapcsán a sharīc'a mellőzésével, és a modern jogi szabályozás figyelembe vételével, máskor pedig az iszlám jog, vagy az állam gazdasági érdekeinek előtérbe helyezésével.³⁵ Khomeinī hatása fatwāinak és könyveinek fontosságában is érződött, amelyeket jogforrásként kezeltek nem csak a törvényhozó szervezetben, hanem a bíróságokon is. Az Örök Tanácsa továbbá érvénytelennek minősített minden olyan rendelkezést, amelyek Khomeinī főbb műveivel, a Tahrir al-Vasila-val és a Touzih al-Masā'el-lel szemben áll.³⁶ A végrehajtó hatalom tekintetében a legfőbb vezető szlogenjei („Se Nyugat, se Kelet!”, „Háború győzelemig!”, „A forradalom exportja és iszlám köztársaság!”) a külpolitikai gyakorlat részévé váltak. Így fő prioritássá vált a hit terjesztése, a hitetlenek elleni harc, szembenállás a cionista állammal és az USA-val, miközben a háttérben olyan titkos együttműködés zajlott, mint például a híres Irán-Kontra ügy.³⁷ Míg az alkotmány szerint a legfőbb vezető döntését háború és béke kérdésében a védelmi tanács javaslatára hozza meg, gyakorlatban Khomeinī döntéseinek nem volt ilyen korlátja. A legfőbb vezető hatalmával és azzal a törvényhozói-végrehajtói gyakorlattal, amellyel magát a hivatalos szervek és vallási-jogi rendeletek, szabályozások fölé helyezte, nem pusztán egy központosított hatalmat épített ki és konszolidált, hanem egyfajta egyensúlyozó szerepet is gyakorolt az egymással rivalizáló csoportok között. Mindez megmutatkozott például Bani-Sadr elnök elbocsátásában, aki nem akarta teljesen alárendelni magát Khomeinī tekintélyének és hatalmának; Musavī korábbi miniszterelnök, vagy Velāyatī volt külügyminiszter támogatásában, továbbá Montazeri lemondatásában, ami azonban az alkotmány szerint a Szakértők Gyűlése feladata lett volna.³⁸

Valójában tehát a döntéshozási folyamatokat Khomeinī irányította, mint vezető és marja-e taqlid, az utánzás forrása, felügyelete alatt tartva mindhárom hatalmi ágat. Közvetlenül vagy közvetve, képviselői és a forradalmi intézmények (Bonyād-e Mostaz'afin va Jānbāzān, Bonyād-e Shāhid) révén avatkozott be az alkotmányban rögzített szervek

³⁴ Schirazi (1997): 63.

³⁵ Schirazi (1997): 67.

³⁶ Schirazi (1997): 68.

³⁷ Schirazi (1997): 70.

³⁸ Schirazi (1997): 71.

munkájába, biztosítva az imám által helyesnek vélt út követését.³⁹ Khomeinī teljhatalma így jelentősen csorbította az emberek szuverenitását. Annak ellenére, hogy az alkotmányos értelmezés a velāyat-e faqīht, a vezetőt, ahogy láttuk a gyakorlattal ellentétben a kormánnyal egyenlőnek, vagy akár azon kívül állónak tekinti, valójában az elv az ideológus, a rendszer és az Iszlám Köztársaság egyik pillérévé vált.⁴⁰ Az utóbbi értelmezés így hozzákapcsolódott az igaz iszlám alapelveihez, ez azonban jelentősen megkérdőjelezi az állam köztársasági jelzőjének jogosultságát.

III. 2.1.2. Khamene'ī vezetői hatalma

Khomeinī halálával az Iszlám Köztársaság egyik legfontosabb pillére, a vezető személye és hatalma kérdőjeleződött meg. A Montazeri diszkvalifikálása után hatalomra kerülő Khamene'ī már egyértelműen nem tudott megfelelni a Khomeinī karizmatikus személye alapján támasztott vezetői elvárásoknak. Az egyik legjelentősebb kvalitás felülvizsgálata kellett, mivel Khamene'ī az alacsonyabb rangú papság köréből került ki. Beiktatásához ezért az alkotmány 109. cikkének eltörlése vált szükségessé, amely előírta, hogy a vezető marja-e taqlid legyen.⁴¹ Míg korábban az alkotmány 5. és 107. cikke előírta, hogy a Szakértők Gyűlése által választott vezetőt a marja-e taqlid követelménye miatt a népnek közvetlenül jóvá kell hagyni, az alkotmány megváltoztatásával már csak a Gyűlésen keresztül lehet befolyásolni a vezető választását és nincs szükség az emberek jóváhagyására.⁴²

A kormányzati szervekkel való tanácskozás előírása és az egyes alkotmánymódosítások azonban nem eredményezhettek tényleges korlátozásokat a vezető hatalmával szemben, még a nagy ayatollahok részéről sem, hiszen az a legfőbb vezető elvének megkérdőjelezését jelentette volna, amit nyíltan senki nem volt hajlandó vállalni. Az alkotmány további felülvizsgálatát követően, és fatwāi révén Khamene'īnek sikerült konszolidálnia hatalmát. Így tehát Khomeinī halála után is fennállt az a nézet, amely szerint, ha a vezető nem őrködne az emberek felett, és nem mutatná meg a követendő utat, a korrupció és romlás következtében a vallás hanyatlásnak indulna, a szokások pedig deformálódnának vagy eltűnnének.⁴³ Ez a nézet azonban alapjául szolgált és megakadályozta az emberek demokratikus jogainak és szabadságának tényleges megvalósulását.

³⁹ Schirazi (1997): 73-74.

⁴⁰ Schirazi (1997): 75.

⁴¹ Schirazi (1997): 76.

⁴² Schirazi (1997): 106.

⁴³ Algar (1981): 52.

III.2.2 A főbb állami szervek, szereplők

III. 2.2.1 Majlis

A nép demokratikus képviselője és a közvetlenül választott szervek tényleges joggyakorlása, akár legitimitása több szempontból is kérdéses. Egyrészt a vitathatatlan vezető kezében összpontosuló hatalom, másrészt a választási eredmények megkérdőjelezése és azok elleni tiltakozás egyáltalán nem egy demokratikus állam képét vetítik elő. Demokratikus választások léte, vagy látszata tehát semmiképp sem nevezhető a köztársasági forma elégséges kritériumának és a többségi akarat tényleges megvalósulásának. A probléma nem csak a velāyat-e faqīh elv fenntartásában rejlik, hiszen a nép által választott, vagy az alkotmány által létrehozott intézmények sok esetben elveszítették reprezentatív jellegüket, vagy átengedték a hatalmat olyan szerveknek, amelyet nem az emberek választottak.⁴⁴ Az alkotmány továbbá jelentősen korlátozta a parlament törvényhozói hatalmát, és az Örök Tanácsa egyre több embert fosztott meg jelölésétől, így a majlisban csakis a velāyat-e faqīh elv hívei lehettek jelen.⁴⁵ A szavazatok érvénytelenítése, ahogy az első majlis esetén történt, mikor 30 város eredményét érvénytelenítették, a média monopolisztikus használata egy párt támogatására, vagy a parlamenten belüli megfélemlítések mind az alkotmányban garantált jogokat sértik. Az Örök Tanácsának indoklási kötelezettség nélküli vétója és jogértelmezése, amely a 73. cikk szerint a majlis kizárólagos joga lenne, alapjában lehetetleníti el a törvényjavaslatok és a majlis működését.⁴⁶

Fontos korlátozó tényező továbbá, hogy míg a 76. és 90. cikk szerint a majlis felülvizsgálhatja a kormányzati tevékenységet és döntéseinek megvalósítását, sokszor a kormány elutasításával találja szemben magát.⁴⁷ A majlis számára azonban az alapvető probléma, hogy legfőképp csupán egy fórumként szolgál az eltérő csoportok vitájára, és nem a társadalom érdekeit testesíti meg.⁴⁸

III. 2.2.2 Bíróság

⁴⁴ Schirazi (1997):86.

⁴⁵ Schirazi (1997):87.

⁴⁶ Schirazi (1997):92., 94.

⁴⁷ Schirazi (1997): 100-101.

⁴⁸ Schirazi (1997): 102.

A bíróság joghatóságát az alkotmány úgy fogalmazza meg, mint „az emberek jogainak védelme az iszlám mozgalommal összhangban, és az iszlám nemzetén belül az eltérések, devianciák megakadályozása”.⁴⁹ Az elmúlt évek tapasztalata, a reformvezetők és a média nemkívánatos személyeivel szembeni eljárások ellentétben állnak nem csak a nemzetközi, hanem néhány belső jogszabállyal is. Az 1982 decemberében kiadott nyolc pontból álló rendelkezés több fontos elemet tartalmaz a bírói rendszerre nézve. Így például tilos megfelelő bírói határozat nélkül letartóztatni, és parancs nélkül házkutatást végezni. A legfelsőbb bíróság döntése alapján pedig, amíg a forradalom előtti törvényeket felváltja az iszlám jog, a bíróknak a fatwákra hagyatkozva kell meghozniuk döntéseiket.⁵⁰ Továbbá a papság számára létrehozott különleges bíróság⁵¹ (Dādghāh-e viže-ye Ruhanīān), amely a vezetőség irányítása alatt áll, független a bíróságtól és saját szervei vannak, egyáltalán nem nevezhető demokratikusnak, és ellentmond a nemzetközi szabályozásnak, amely szerint tilos személyek speciális csoportjára speciális bíróságot létrehozni. A bíróság vezetője a kritikára válaszul azzal érvelt, hogy a bíróságot Khomeinī és az alkotmány is elfogadta.⁵²

III. 2.2.3 Elnök

Az alkotmányos szabályozás értelmében az elnököt, aki a második legfőbb tisztség birtokosa az országban közvetlenül választják négy évre (114.cikk). Feladatai között szerepel az alkotmányos rendelkezések átültetése a gyakorlatba, a kormány végrehajtó szervének irányítása, amennyiben az nem közvetlenül a vezetőt érinti (113.cikk). Fontos azonban megjegyeznünk, hogy az elnök jellemzője a velāyat-e faqīh elv abszolút tisztelete is, és ennek megszegése hivatalból való elbocsátással is járhat, mint például Bani-Sadr esetében, annak ellenére, hogy 10,7 millió szavazatot kapott a lakosságtól.⁵³

Az elnök jogkörével kapcsolatban, mint ahogy már fentebb kifejtettük, az elnöki jogkör a teokrácia, és az irányítása alatt álló szervek révén jelentősen korlátozható. Khātāmī elnöksége idején hangsúlyozta a civil társadalom kiépítésének fontosságát, a jog uralmát (hokumat-e qanun), amely azonban ellentétben állt a forradalom szlogenjével, az iszlám kormányzással (hokumat-e eslami).⁵⁴ Khātāmī az alkotmány 113. cikke alapján, amely az alkotmány végrehajtását az elnök egyik fő feladatának tekinti, 1998 februárjában jogkörének

⁴⁹ Constitution of the I.R. of Iran <http://www.mfa.gov.ir/cms/cms/Tehran/en/Tourism/Constitution.html>

⁵⁰ Schirazi (1997):66., 68.

⁵¹ Schirazi (1997): 66. Dadgah-e Vizheh-e Ruhaniyat

⁵² Arjomand (2009): 94.

⁵³ Schirazi (1997):104-105.

⁵⁴ Arjomand (2009): 93., 99., 100.

gyakorlásához tanácsadó bizottságot hozott létre. Az alkotmány végrehajtását is felügyelő bizottság aztán a bíróság vezetője ellen megrovást intézett az alkotmány megsértése miatt, a bizottság vezetőjének kérését azonban a foglyok látogatására a későbbiekben meg is tagadták.⁵⁵

IV. Az emberek jogairól⁵⁶

„yes to freedom, but no to conspiracy”⁵⁷

Figyelembe véve a fentebb tárgyalt fontosabb kormányzati szervek és szereplők, továbbá a legfőbb vezető kiterjedt jogkörét, melyek közül máshol sok feladattal a parlament rendelkezik, látható, hogy az emberi jogok megvalósulása, és a lakosság tényleges joggyakorlási lehetősége, bár sok esetben alkotmányosan rögzített, mégis jelentős korlátokba ütközik.

Az emberi jogok mondhatni mellékes szerepét jelzi, hogy az alkotmány nem biztosít külön fejezetet az emberi jogoknak, és azokat inkább az egyes témakörökhöz kapcsolva említi meg. Éppen ezért vizsgálatunk nem az alkotmány megszövegezőinek logikája szerint halad, amellyel inkább fektettek hangsúlyt a forradalmi iszlám nézetek és a velāyat-e faqīh elv központi szerepére, hanem az emberi jogok a jogi generációk tükrében kerülnek megvilágításra.

IV.1. Az első generáció, a polgári és politikai jogok, szabadságjogok

Az alkotmány első generációs jogokat érintő rendelkezései az egyenlőség mellett a jogképességhez való jogra, a kínzás tilalmára, a sajtó- és véleménynyilvánítási szabadságra és a vallásszabadságra is kiterjednek. A fenti kategóriák és jogok vizsgálatában különleges figyelmet kell fordítanunk három megkülönböztetett csoportra: a nem muszlimokra, a nőkre továbbá az ellenzéki politika, média és sajtó képviselőire.

Szabadság

⁵⁵ Uo. 101.

⁵⁶ Constitution of the I.R. of Iran <http://www.mfa.gov.ir/cms/cms/Tehran/en/Tourism/Constitution.html>

⁵⁷ Schirazi (1997): 143.

Ayatollah Amid Zanjani szerint az iszlámban az egyén szabadsága és választási joga minden esetben vitathatatlan és elidegeníthetetlen. A gyakorlat azonban általában ellentétben áll az elmélettel, és az alkotmánnyal, amely III. fejezetének 7. cikke előírja a politikai és szociális szabadság biztosítását a törvény keretein belül. A jogok semmibe vételét, vagy eltérő interpretációját az Iszlám Köztársaság vezetői egyrészt a nyugati, imperialista, kizsákmányoló magatartásforma erkölcsi romláshoz vezető nézeteire alapozzák, amelyek az embereket a túlzottan liberális és degradáló elvek átvételére ösztönzik.⁵⁸ Másrészt az iszlám, mint a legteljesebb kinyilatkoztatás minden más vallás felett álló jellegét hangsúlyozzák, ami alapján elsősorban a vallási kisebbségek kerülnek jelentős hátrányba az Iszlám Köztársaság muszlim lakosaihoz képest.

Vallásszabadság

Bár az alkotmány 12-13. cikke biztosítja a tolerált vallásgyakorlást, Irán vallási kisebbségekkel kapcsolatos nézeteit minden bizonnyal az alkotmány III. fejezet 19. cikke írja le legjobban. Eszerint „Irán minden törzsének, felekezetének tagja azonos jogokat élvez, és faj, szín, nyelv és egyéb révén nem részesülhet előnyökben.” Azonban, míg a 38. cikk említi a vallás alapján a fizetésekben való diszkrimináció tilalmát, itt nincs szó a vallás megemlézéséről, hiszen a kisebbségekkel való bánásmódban kulcsfontosságú, hogy vallási alapon senkit nem tekintenek egyenlőnek a muszlimokkal, akik az iszlám, mint a legteljesebb vallás követői. Mindezek alapján felmerül tehát a kérdés, hogy vajon mennyiben valósulhat meg a vallásszabadság Iránban, ha még az elismert vallási kisebbségek jogai is jelentős korlátokba ütköznek, és sok tekintetben alárendelt státuszuk van a muszlimokhoz képest?

A 12. cikk a 12-es sí'ia-t az állam állandó, megváltoztathatatlan vallásaként deklarálja. Biztosítja továbbá a más iszlám iskolák iránti teljes tisztelet, emelyek követői saját jogi szabályozásukkal összhangban szabadon gyakorolhatják vallásukat. Ezek az iskolák hivatalos státuszt élveznek a vallásoktatásra, a személyes ügyekre (házasság, válás, öröklés és végrendelet) és a bíróságok előtti ügyekre vonatkozóan. Fontos kritérium azonban, hogy az ország azon területein, ahol ők vannak többségben, a helyi szabályozásnak, a helyi tanácsok jogi keretein belül, az adott iskolával összhangban kell lenni, anélkül, hogy más iskola követőinek jogát megsértenék. A 13. cikkben az elismert vallási kisebbségek között az alábbi hármat említi az alkotmány: a zoroasztriánus, a zsidó és keresztény irániak, tehát a monoteista

⁵⁸ Schirazi (1997):143.

vallás követői, akik az egyedüli elismert vallási csoportok, akik a jog korlátain belül, szabadon gyakorolhatják vallásukat, és a saját vallási joguk szerint cselekedhetnek a személyes ügyes és a vallásoktatás tekintetében.⁵⁹ Az elismert vallási kisebbségek tagjainak azonban, jogilag elismert státuszuk ellenére számos megszorítással is számolniuk kell.⁶⁰

- Tolerált a vallásgyakorlás (alkotmány 12-13.cikke), de a kormányt értesíteni kell előre annak időpontjáról, illetve a nyilvános beszédeket jóvá kell hagynia a Kisebbségek Osztályán keresztül velük foglalkozó Iszlám Vezetésért Felelős Kulturális Minisztériumnak.
- Tartózkodni kell a térítéstől, továbbá a vallási vezetőknek alá kellett írni azt a nyilatkozatot, mely szerint nem fognak muszlimokat a vallási központjaikba engedni.
- A keresztényekkel szembeni további megszorítás, hogy a Bibliát nem importálhatják, és nem nyomtathatják Iránban.

Az elismert vallási kisebbségek körén kívül eső bahā'ík megemlézése is fontos emberi jogi szempontból. Miután az iráni alkotmány III. fejezetének 23. cikke kimondja, hogy tilos az egyén hitének vizsgálata, és vallása miatt nem lehet zaklatni, felelősségre vonni senkit, 1983-ban az iráni ügyész, Seyyed Hossain Musavī Tabrīzī tagadta, hogy a bahā'íkat vallásuk miatt üldöznék. Korábban azonban kijelentették, hogy a bahā'íkat a sátán eszközének, és a nagyhatalmak ügynökeinek tekintik.⁶¹ Itt fontos kiemelni az alkotmány 14. cikkét, mely szerint „az iráni kormány és a muszlimok kötelessége, hogy a nem muszlimokkal az erkölcsi szabályok, az iszlám igazságosság és egyenlőség normái szerint bánjanak, és tiszteletben tartásuk emberi jogait. Ez érvényes mindenkire, aki tartózkodik az összeesküvéstől és az iszlám, illetve az Iráni Iszlám Köztársaság elleni tevékenységtől.”⁶² Ez alapján, és mivel amúgy sem tartoztak az elismert vallási kisebbségek közé, nyilvánvaló, hogy a bahā'ík kívül estek ezen a kategórián, és így az emberi jogok védelmének legszűkebb értelmezési körén is.

Szólás-, sajtó- és véleménynyilvánítási szabadság

Az 1906-os alkotmányos forradalom óta a Nyugaton tanult értelmiség számára a szabadságjogok biztosítása vált az egyik legfőbb kérdéssé. A Pahlavi rendszertől ebben a

⁵⁹ Sanasarian (2006): 26.

⁶⁰ Sanasarian (2006): 74.

⁶¹ Sanasarian (2006): 117., 119.

⁶² Constitution of the IRI <http://www.mfa.gov.ir/cms/cms/Tehran/en/Tourism/Constitution.html>

tekintetben nem különbözött sokban Khomeinī köztársasági rendszere sem, amelyben a rendszer és a forradalom iránti hűtlenség egyet jelentett az iszlámellenességgel, ami akár az erőszak alkalmazását is igazolta.⁶³ Bár bizonyos szinten nagyobb véleménynyilvánítási szabadság volt, mint korábban a sah idején, vagy a környező országokban, a forradalomellenesnek nyilvánított sajtót betiltották, a hitetlenek ellen pedig szükségesnek ítélték az erőszak alkalmazást is. A forradalmi elvek és a velāyat-e faqīh koncepció megkérdőjelezőit, például Kadivart, istenkáromlónak nyilvánították, Rushdie és Kasravī sorsára ítélték, míg a diákok körében egyre nagyobb népszerűségnek örvendett, akik a szólásszabadság jogát hangoztatták. A kormány további beavatkozását a szabad véleménynyilvánításba az ellenzék megfélemlítése, a cenzúra, szigorú sajtótörvények, és könyvesboltok felgyújtása jelentette.⁶⁴ A Khātāmī idejét jellemző nagyobb nyitottságot később nagyobb elnyomás is követte. Újabb újságokat tiltottak be, papokat tartóztattak le, és nacionalista vezetőket gyilkoltak meg. A kormány állásfoglalását Amuzegar, korábbi kereskedelmi- és pénzügyminiszter nézeteivel jellemezhetnénk leginkább: *„A szabadságjogok mindaddig megengedhetők, amíg az iszlám tanok sérthetetlenége, a forradalom visszafordíthatatlansága, és a faqih abszolút szuverenitása nem kérdőjeleződik meg.”*⁶⁵

Diákok, ellenzék

Az értelmiség, és az egyetemi diákság a változtatás szellemében a politikai aktivitás legfőbb szószólójává vált, és az 1997-es elnökválasztások óta egyre erőteljesebben foglal állást, hangoztatja nézeteit reformok és változás szükségességét hangoztatva. Nem csak a szabadságjogok csorbítása, hanem egyes esetekben a velāyat-e faqīh csálthatatlansága, és annak despotizmusba fulladt koncepciója ellen is felszóltak. Az értelmiség szerint ugyanis a forradalom célja nem az volt, hogy egy abszolút hatalmat egy másikkal váltsunk fel, hanem hogy demokratikus kereteket teremtsünk.⁶⁶ Az ilyen, és ehhez hasonló nézetek képviselőit, így például Manuchehr Mohammadit a kormány igyekezett minél gyorsabban elhallgattatni, és az ellenség kémjeinek, fejbújtóinak titulálni, akikkel éreztetni kell az iszlám kíméletlenségét és kegyetlenségét, ahogy Mesbah Yazdi is hangoztatta.⁶⁷ Ebben az esetben még a pragmatistább Khātāmī sem léphetett fel erőteljesebben védelmükben, de

⁶³ Menashri (2001): 133.

⁶⁴ Menashri (2001): 138.

⁶⁵ Menashri (2001): 141. *„In fact, freedoms are allowed only as long as the inviolability of Islamic tenets, the irreversibility of the revolution, and the absolute sovereignty of the faqih are not questioned.”*

⁶⁶ Menashri (2001): 145.

⁶⁷ Menashri (2001): 147., 148.

végeredményben kiállt azokért az elvekért, amikért megválasztották őt. Később éppen ezért a kulturális és politikai engedékenységeért vádolták Khātāmīt és támogatóit, akik az országot a kulturális és morális hanyatlás felé terelték, és ami végeredményben a konzervatívok megerősödéséhez is vezetett.⁶⁸

A polgári, politikai jogok tekintetében a kisebbségek és diákok után fontos megemlítenünk az ellenzék tagjait. A szabad véleménynyilvánítás és a politikai életben való részvétel alkotmányos szabályozása szerint a pártok, társaságok, iszlám és az elimert vallási kisebbségek által létrehozott szervezetek szabadok, amíg nem sértik az állam függetlenségét, szabadságát, nemzeti egységét, az iszlám elveket, vagy az Iszlám Köztársaság alapelveit (28. cikk).⁶⁹ Ez a kitétel azonban kezdetben a nem muszlim, majd a vezetés számára elfogadhatatlan szervezetek elleni kritika és fellépés alapjául szolgált. 1981 márciusában a majlis a politikai pártokról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor minden más pártot illegálisnak nyilvánított, majd azokat a forradalom után születő politikai pártokat is korlátozták, amelyek programját gyanúsnak tekintették, és nem álltak teljes összhangban a velāyat-e faqīh nézeteivel.⁷⁰ Pártok alapítását a továbbiakban belügyminisztériumi engedélyhez köthették (8. cikk), és a jóváhagyó bizottság tagjainak feladata a párt későbbi felügyeletére, szükség esetén feloszlására is kiterjedt.⁷¹

Bár a rezsim ellenzékének egyes letartóztatottjai a börtönökben zajló kínzásról és tisztességtelen eljárásról számolnak be, az alkotmány számos jogot garantál. Elméletben biztosítja többek között a törvény előtti egyenlőséget (20. cikk); az egyéni méltóságot, az élet sérthetlenségét (22. cikk, illetve 39. cikk a letartóztatottak méltóságáról); a gyülekezési szabadságot (27.cikk); a törvényes, jog által rögzített eljárás menetét (32.cikk); az ügyvédhez való jogot (35.cikk), illetve a kínzás minden formájának tilalmát (38. cikk). Utóbbi esetében megemlítendő, hogy 2003 januárjában az Őrök Tanácsa elutasította a majlis törvényjavaslatát a kínzás ellen arra hivatkozva, hogy az szemben áll az állami börtönök belső szabályozásával. 2004-ben azonban a bíróság vezetője egyik kijelentésében megfogalmazta, hogy a kínzás tilos az iszlámban, ami aztán a 6. majlis újabb javaslatának hivatkozási alapjául szolgált, és az Őrök Tanácsa jóvá is hagyta.⁷²

Az ellenzék leg súlyosabb bűnei között az árulás, kémkedés, cionizmus, iszlám- vagy kormányellenes propaganda szerepelnek. A reformvezetők közül többek között letartóztatták

[°]Abbās Abdīt 2002-ben, az USA-val való kapcsolatfelvételtől tartott népszavazása miatt.

⁶⁸ Menashri (2001): 155.

⁶⁹ Schirazi (1997): 124.

⁷⁰ Schirazi (1997): 125.

⁷¹ Schirazi (1997): 126.

⁷² Arjomand (2009): 45.

Akbar Ganjūt pedig 2000-ben azzal vádolták, hogy összeesküdött a kormány megbuktatására. Utóbbi 2007-ben, Ahmadīnejād ENSZ-látogatásakor Ban Ki-Moonnak küldött levelében azt kérte, az ENSZ ítélje el Iránt az emberi jogok semmibe vétele miatt.⁷³

A sajtószabadság kérdését illetően, a hierokrácia nem támogatta a muszlim közösséget megosztó propagandát, ezért fokozatosan betiltották a pártokat, és elhallgattatták az ellenzéki sajtót. 1981-ben 175 újságot tiltottak be, 1988-ra pedig egész Iránban egyedül a kormányhoz lojális, 121 folyóirat és újság működhetett tovább.⁷⁴ Bizonyos fokú kulturális fellendülés és szabadabb légkör volt azonban érezhető míg Khātāmī állt a Kulturális és Iszlám Vezetés Hivatala élén. 1992 után azonban ismét erősödött a nyomás az ellenzéki képviselőknél, a sajtón és médián.⁷⁵

Egyenlőség

Kisebbségek

Az egyenlőség, a polgári, politikai és szabadságjogok megvalósulásának legjelentősebb korlátja a muszlimok és nem muszlimok megkülönböztetése. Bár az alkotmány I. fejezetének 5/c cikke szerint az Iráni Iszlám Köztársaság elítéli az elnyomás és dominancia minden formáját, ez alapvetően szemben áll az iszlám azon felfogásával, amely a nem muszlimokat nem tekinti egyenlőnek a muszlimokkal. Ennek alapján, bár az alkotmány biztosít bizonyos jogokat a nem muszlimoknak is, tényleges döntéshozatali képességük jelentősen korlátozott, legyen szó akár politikai, akár a mindennapi életet érintő kérdésekről. Az első generációs jogokkal kapcsolatban az alkotmány III. fejezete a következőket tartalmazza:

- 8. cikk, az összes ember részvételének biztosításáról a politikai, gazdasági, szociális célok megállapításában;
- 14. cikk, az állampolgárok, nők és férfiak különféle jogainak biztosításáról, mindenki számára jogi védelem, törvény előtti egyenlőség biztosítása.

Bár az alkotmány 64. cikke engedélyezi, hogy a három elismert vallási kisebbség képviselőt küldjön a parlamentbe, akik ugyanúgy szavazhatnak, mint a muszlimok, egyik csoportnak sincs igazán befolyása a döntéshozatali folyamatokra.⁷⁶

⁷³ Rakel (2008): 125-126.

⁷⁴ Schirazi (1997): 128., 135.

⁷⁵ Schirazi (1997): 136.

⁷⁶ Schirazi (1997): 139.

A 9. cikk által eltörölt diszkrimináció kérdésével kapcsolatban fontos alaposabban megvizsgálunk a nők és az elismert vallási kisebbségek helyzetét, utóbbiak esetében pedig mindehhez szükséges némi történeti áttekintés. A kisebbségek tekintetében, míg a Pahlavi időszak alatt az iráni népesség homogenizálása volt a fő, és elsősorban mindenkit iráninak tekintettek, a Khomeinī érában és azt követően a papi vezetésű állam alatt, bár elfogadták a társadalom pluralizmusát, ez nem szabott gátat a „mi-ők” szemlélet kialakulásának. A jogilag elismert kisebbségek, így az örmények, asszírok, zsidók és zoroasztriánusok élveznek bizonyos jogokat, (pl. szavazhatnak képviselőikre, pártot, egyesületet alapíthatnak (26. cikk), garantálják nekik a gyülekezési jogot), egyértelműen ki vannak zárva bizonyos jogok élvezetéből, és alárendeltnek tekinthetők. Azok pedig, akiket az alkotmány nem is ismer el, így például a már korábban említett bahá'ik, a jogfosztottság mellett az állami kényszer és erőszak viszontagságainak is ki vannak téve.⁷⁷

Sultanhussein Tabandeh, a nematollahi soltanalishahi szúfi rend vezetőjének 1966-os könyve az áttért keresztények, és bahá'ikkal való bánásmódról számol be. A könyv előszavát író Abulfazl Hazegi azt állítja, hogy ez a mű az emberi jogok egyetemes nyilatkozatának iszlám perspektívája, amely a könyv nézeteinek terjesztésére is szolgált az 1968-as teheráni emberi jogi konferencián. A könyv az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatának cikkeit, és azok esetleges muszlim alkalmazásait taglalja. Tabandeh nézeteit a nem muszlimokról később szinte szó szerint átvették az Iráni Iszlám Köztársaság gyakorlatába, főleg a büntetőjogi rendelkezésekbe. Így például szigorúbb büntetést helyezve kilátásba a nem muszlimoknak:

- ha egy muszlim megöl egy muszlimot, legközelebbi hozzátartozója ölje meg; ha egy nem muszlimot, pénzbüntetés vagy korbácsütés a büntetése;
- ha muszlim férfi követ el házassgátörést, leborotválják a fejét, és 100 korbácsütést érdemel vagy egy év börtönt, de ha egy nem muszlim egy muszlim nővel, akkor a büntetése halál.

Jelen intézkedések arra következtetnek, hogy az iszlámot felsőbbrendű vallásnak tekintik minden más vallás követőivel szemben. Továbbá az iszlámnak és követőinek a hitetlenek felett kell állni, és soha nem szabad engedni, hogy egy nem muszlim uralkodjon felettük. Éppen ezért nem lehet például, hogy egy nem muszlim szolgáljon a hadseregben (144. cikk), és magasabb rangra emelkedve egy muszlimnak parancsoljon.⁷⁸ Ezen felül nem lehetnek a törvényhozás bíróság és a kabinet tagjai sem.

⁷⁷ Sanasarian (2006): 2., 6., 7.

⁷⁸ Sanasairan (2006): 24-26.

Az egyenlőség kérdésének másik kritikus pontja a kisebbségek mellett a nők. Az iráni alkotmányban foglaltak szerint a régi rendszerben elnyomástól szenvedő nők identitását és emberi jogait vissza kell állítani. Központi szerepet, nemes értéket szán a nőknek, akik a férfiak mellett úttörőnek számítanak az élet minden területén, és a társadalom alapvető egységének, a családnak (Iráni Alkotmány 10. cikk) fő gondozói.

A forradalomban jelentős szerepet játszott nők helyzete, és az alkotmány kijelentései ellenére azonban egyenlőségük a férfiakkal nem valósult meg. Újra kötelező volt lefátyolozásuk, Khomeinī rezsimje azonban biztosította számukra a választás és választhatóság lehetőségét.⁷⁹ Persze sok, nőket érintő törvény továbbra sem volt összeegyeztethető a nemzetközi tendenciákkal, például a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányával (1966), a Gazdasági, Kulturális és Szociális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányával (1966), vagy az Gyermekek Jogairól Szóló Egyezményvel (1989), amelyeket Irán mind ratifikált. Sőt, néhány diszkriminatív törvény magával az iráni alkotmánnyal is ellentétben áll. A III. fejezet 20-21. cikke garantálja ugyan a nők egyenlőségét, de az iszlám kritériumok említése a házasság, családjog, és a büntetések esetében jelentős eltéréseket jelent.

A családjog és a büntetőtörvények esetében például az első generációs jogok, és főként az egyenlőség jelentős mértékben sérül az alábbi szabályozások révén:⁸⁰

- a háztartás feje a férfi;
- a nő nem hagyhatja el az országot a férfi engedélye, hozzájárulása nélkül;
- a nő jogilag köteles szót fogadni a férjének;
- a férfinak egynél több felesége is lehet;
- a válás egyértelműen és vitathatatlanul a férfi joga;
- a lány öröksége fele annyi, mint a fiúé;
- a feleség öröklése nagyon korlátozott (ha van gyermek $\frac{1}{4}$ -et, ha nincs, akkor $\frac{1}{8}$ - ot örököl);
- gyilkosság esetén a muszlim nő vérdíja fele a muszlim férfiénak;

⁷⁹ Kar (2007): 3.

⁸⁰ Kar (2007): 5-7.

- általában, női tanúvallomás nem elegendő a bíróságokon;
- általában, 2 nő tanúvallomása egyenlő egy férfiével;
- általában, a vérdíj egy nő végtagjáért fele annyi, mint egy férfiéért;
- a nőket 9, a fiúkat 15 éves koruk után felnőttként hallgatják ki a bíróságokon;
- ha az apa, vagy az apai nagypapa megöli a gyereket, nem jár érte halálbüntetés, vérdíjat fizet, de ha az anyát bűnösnek találják gyilkosságban, akkor halált érdemel;
- házasulatlan férfi és nő közötti szexuális kapcsolat büntetése a nem házias félnek 100 korbácsütés, a házias félnek pedig kövezés általi halál.

Irán nemzetközi nyomásra, az Európai Uniónak tett ígéretét, mely szerint nem fog kövezést alkalmazni 18 éves kor alatt, 2007-ben megszegte. Bár megfogalmazódtak eltérő nézetek, így például Shahrudi elveti a házasságtörésért járó kövezést a shari'a alapján, és szerinte a bíróknak más büntetést kellene alkalmazniuk, a kövezés máig érvényben van.⁸¹

IV.2. A második generáció: gazdasági, szociális, kulturális jogok

Bár az elmúlt években a térség mutatói jelentős mértékben javultak az oktatást illetően, továbbra is problémás a növekvő iskolázottság előnyeit gazdasági növekedéssel párosítani. A népességnövekedés 1970 óta 3%-ról a felére mérséklődött, a 3%-os munkaerőnövekedés révén a fiatalok, és új munkakeresők igényeit pedig az állami irányítás mellett sem lehet teljes mértékben kiszolgálni.⁸²

A MENA⁸³ országok fejlődése, a munkaerő képzettsége általában nem mutat folyamatos fejlődést, hanem időszakos kilengések jellemzik. Az egyes időszakokban hirtelen megnövekedett létszámot az iskolák nehezen tudták befogadni az infrastrukturális hiányok és a kevés tanár miatt, ami a későbbiekben a létszám csökkenéséhez, és hullámvásáshoz vezetett.⁸⁴ Annak ellenére, hogy a nemek és a vidéki-városi lakosság közötti különbségek csökkentek, a munkaerőpiaci szabályozás továbbra is olyan hiányosságokkal és korlátokkal rendelkezik, amelyek nem biztosítják egy hatékony és növekvő gazdaság létrejöttét. A gazdasági jóléthez nem elég az iskolázottság és az oktatásügy szerepének növelése, ha a

⁸¹ Arjomand (2009): 50.

⁸² Katouzian & Shahidi (2008): 243.

⁸³ Middle East and North Africa

⁸⁴ Katouzian & Shahidi (2008): 247., 249. Az elemi oktatásban résztvevők száma például 1979-ről 1990-re 5 milliőről 10 millióra duplázódott.

hatékonyság, a verseny és a kreatív, alkotó természet továbbra is csak másodlagos szerepet játszik, és a szabályozást jelentősen befolyásolják az iszlám jog tradíciói, hátrányos helyzetet teremtve ezzel a kisebbségek, nők és az ellenzék számára.⁸⁵

Kisebbségek

Az alkotmány III. fejezete a következő második generációs jogokat fogalmazza meg:

- 3. cikke szabad oktatás ír elő mindenkinek, minden szinten. Ez azonban még az elismert vallási kisebbségek számára sem mindig adatott meg. Például a jogszerűtlen felvételi eljárási szabályok révén, amelyek az arab nyelv kötelező használatát írták elő.⁸⁶
- 8. cikk az összes ember részvételének biztosításáról a politikai, gazdasági, szociális célok megállapításában;
- 9. cikk: mindenfajta diszkrimináció eltörlése, egyenlő lehetőségek mindenki számára a gazdasági és értelmiségi szférában is. Hozzá kell tennünk azonban, hogy a bíróság, törvényhozás és a kabinet, továbbá a hadsereg (144. cikk) tagjai csak muszlimok lehetnek.
- A korábban már említett, 12-es sí'ia-t államvallásként meghatározó 12. cikk biztosítja a más iszlám iskolák iránti teljes tisztelet, melyek követői saját jogi szabályozásukkal összhangban szabadon gyakorolhatják vallásukat, a vallásoktatást, és személyes ügyekben (házasság, válás, öröklés és végrendelet) eljárhatnak.
- A 13. cikkben pedig az elismert vallási kisebbségek a jog korlátain belül szabadon gyakorolhatják vallásukat, és a saját vallási joguk szerint cselekedhetnek a személyes ügyes és a vallásoktatás tekintetében.⁸⁷

A 13. cikkből kimaradt, el nem ismert kisebbségek, így a törökök, kurdok, beluchiak, arabok, örmények, asszírok és más etnikai csoportok számára a nyelvhasználatot az iskolákban az irodalmon kívül még az alkotmány sem garantálja.⁸⁸ Továbbá a '80-as években, a jogilag elismert vallási kisebbségeknek kötelezően előírták a nőknek fejkendő viseletét is. A keresztény és zoroasztriánus kisebbségek ellenzésére válaszul Rafsanjānī a társadalom

⁸⁵ Katouzian & Shahidi (2008): 251., 253., 259.

⁸⁶ Sanasarian (2006): 80.

⁸⁷ Sanasarian (2006): 26.

⁸⁸ Schirazi (1997):140.

szabályaira hivatkozott, amelyben élnek, míg a nők az alkotmányra hivatkoznak, amely megengedi saját hagyományaik követését.⁸⁹

A pluralizmus elismerésére Iránban a korábbi „iráni” kategória helyett megjelentek a muszlim nővér, fivér, bahā’ī vagy kisebbség kategóriák.⁹⁰ Musavī Tabrīzī az alábbi kisebbségek által betartandó feltételekről írt, ha biztonságban akarnak élni Iránban:⁹¹

- ne támadják a kormányt;
- ne sértsék a muszlimokat;
- ne egyenek disznóhúst, ne igyanak alkoholt nyilvános helyen;
- ne építsenek új vallási központokat;
- ne próbálják meg áttéríteni a muszlimokat;
- ne lépjenek kapcsolatba muszlim nőkkel (házasság(törés));
- továbbá fogadják el az iszlám szociális, jogi, gazdasági törvényeit.

A ’90-es évek nemzetközi kritikájára a kisebbségek helyzetét illetően a hierokratikus állam válaszul két stratégiát alkalmazott. Egyrészt kiszélesítették az Iránba meghívott vallási vezetők körét, akik aztán a kisebbségek helyi beszámolóí révén megnyugodhattak azok helyzetéről. Másrészt nyíltan és agresszívan tagadták a kritikát. Hangsúlyozták a kisebbségek alkotmányosan garantált jogait, jólétét, továbbá egyfajta visszavágásként nyugati ellenpéldákra hívták fel a figyelmet. Így az internetes oldalak muszlimellenes propagandájára, vagy, hogy Iránban több templom van, mint amennyi mecset összesen Európában.⁹²

Ellenzék

A gazdasági, kulturális, és szociális jogok hiányosságainak, vagy nem megfelelő gyakorlásának további áldozata az ellenzék képviselői voltak. A hierokratikus köztársaság irányítása alatt Iránban kevés nyilvános vagy legitim fórum adódott az ellenzéki képviselők nézeteinek kifejtésére, megvitatására. A köztársaság vezetői az ellenzéki nézetek terjedését a nyugati kultúra fertőző hatásának tekintették, és a nem kívánatos nézetek, a változtatás hirdetőit könnyen az iszlám, és a kormányellenes agitátorok kategóriájába vették.

⁸⁹ Sanasarian (2006): 90.

⁹⁰ Sanasarian (2006): 154.

⁹¹ Sanasarian (2006): 89.

⁹² Sanasarian (2006): 159.

A Nyugat kulturális erkölcsbomlasztó hatása az iszlám értékekkel szemben így nem lehetett kérdéses a forradalom eszméit vallók számára. 1996-ban Khamene'ī, Irán legfőbb vezetője *Kultúra és kulturális invázió* címmel megjelent írásában megerősítette, hogy a forradalom nem ért véget. 2007-től a „soft overthrow” megakadályozásának ürügyén keményvonalas rektor kinevezésére került sor a Teheráni Egyetem élére, amelyet az értelmiség több tagja, így például liberális professzorok letartóztatása követett, tovább erősítve a Forradalmi Gárda szerepét az iszlám forradalom őreiként.⁹³ A nyugati kulturális hatások elleni harcként a 2005-ben létrehozott Kulturális Forradalmi Bizottság még az év decemberében betiltotta a nyugati vulgáris zene sugárzását. Ezt követően, 2009-ben nagyjából 5 millió weboldalt blokkoltak azok erkölcsi, vallási- és identitásellenességük miatt.⁹⁴

Nők

Iránban az oktatásügy felkarolásának köszönhetően a nők szerepe jelentősen megnőtt, és a MENA országok korábbi munkaerő piaci 3:1-es aránya is javult a nők javára. Az egyetemi oktatásban mára a nők aránya felülmúlta a férfiakét. A diplomások 60%-a nő, a közszektorban dolgozó nők pedig sokkal képzettebbek, mint a férfiak.⁹⁵ Az egyetemi végzettségük fő célpontja a közszektor. 2001-ben például a nők 84%, a férfiak 55%-át alkalmazták a kormányzati szektorban.⁹⁶ Nagy problémát jelent azonban a 11%-os munkanélküliség, és a megfelelő munkák hiánya, ami még inkább gátat szab a női munkaerő alkalmazásnak.⁹⁷

Szociális, kulturális jogaik kezelésére 1991-ben, a nők ügyeinek vizsgálatára létrehozott Nők Szociális-Kulturális Bizottsága és Irodája, továbbá a női mozgalmak elnyomása nem jelentett megoldást helyzetük kezelésére. Ennek egyik bizonyítéka, hogy az ellenállás és a reformmozgalom fő úttörői között nők is jelentős szerepet vállalnak (Musavī felesége, és az ellenállás szimbólumává vált, a 2009-es tüntetésekből meggyilkolt Neda Aga Soltan). Az ilyen mozgalmak, szervezetek azonban továbbra is külföldi védelemtől, támogatástól és tőkétől függenek. Ebből adódóan azonban a Nyugat immorális importjaként jelentős

⁹³ Arjomand (2009): 177., 178., 188.

⁹⁴ Arjomand (2009): 159.

⁹⁵ Katouzian & Shahidi (2008): 252., 254.

⁹⁶ Katouzian & Shahidi (2008): 256.

⁹⁷ Évente 800.000. - 1.1 millió új dolgozó kerül a munkaerőpiacra. Az ő munkahelyük biztosításához évi 8%-os éves növekedés kellene. Ha a nők is ugyanolyan arányban vállalnának munkát, mint a férfiak, évente 1.6 millió ember lépne évente a munkaerőpiacra, ami egyenlő lenne az USA éves szintjével, ahol azonban huszonöt-ször több az éves GDP. Katouzian & Shahidi (2008):264., 268., Csicsman (2010): 261.

kormányellenőrzések célpontjaivá is váltak. Továbbá a sok esetben sharián alapuló alkotmányos előírások is csorbítják a nők második generációs jogait:

- a gyermeknek az apa állampolgársága számít;
- a lányokat 9, a fiúkat 15 éves koruktól tekintik érettnak, és felnőttként hallgatják ki a bíróságokon;
- a gyerekek felügyelete 18 éves kor alatt az apa, vagy az apai nagypapa feladata, a nőnek nincs joga beleszólni;
- 18 éves kor alatt a gyerek elutazásáról az országból az apa dönt;
- ha az apa meghal, a gyerekek gyámsága nem az anyára, hanem az apai nagypapára száll;
- 15 évesnél idősebb fiúk szabadon választanak feleséget, a nők 18 éves koruk után; a házassághoz szükséges az apa, vagy az apai nagypapa beleegyezése;
- ha egy muszlim férfi nem muszlim nőt vesz el, gyerekeit muszlimnak kell tekinteni, nem muszlim férfi nem vehet el muszlim nőt, kivéve, ha a házasság előtt áttért az iszlám hitre;
- válás esetén, a gyermek 7 éves koráig az anya gyámsága alatt marad, utána a bíróság dönt az elhelyezésről;
- a férfi megtilthatja a nőnek, hogy munkába álljon;
- azok a nők, vallásra való tekintet nélkül, akik fátyol nélkül jelennek meg nyilvánosan, 10 naptól két hónapig terjedő börtönbüntetésre, vagy 50.000.-tól 500.000 rialig terjedő pénzbüntetésre ítélték.

Bizonyos fokú reformok elérésére a nők egyrészt választhatják családi szerepvállalásuk hangsúlyozását, és így az együttműködés passzívabb formáját. Másrészt, az elégedetlenség demonstrációk formájában is testesülhet. Ez azonban olyan következményekkel járhat a kormány részéről, amelyek súrolják, vagy esetleg túl is lépik az emberi jogok megsértésének körét.⁹⁸ Az utolsó demonstráció a nőkkel szembeni diszkriminatív törvények ellen 2006. június 12-én, a női szolidaritás napján volt, ahol a rendőrség 70 nőt vett őrizetbe.⁹⁹

⁹⁸ Fazaeli (2007): 20.

⁹⁹ Arjomand (2009): 129.

V. ENSZ kezdeményezések és hivatalos válaszok

Az emberi jogok megsértésének kivizsgálására az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága különleges riportőrt nevezett ki az iráni ügyek figyelemmel kísérésére. 1984-86 között a venezuelai Andrés Aguilar, 1986-1995 között Reynaldo Galindo Pohl El Salvadorból, 1995-től 2002-ig pedig Maurice Copithorne Kanadából töltötte be ezt a tisztséget.¹⁰⁰ Továbbá 2002 óta is számos riportőr hangoztatta kritikáját és fogalmazta meg ajánlásait az iráni emberi jogi helyzet javítására.¹⁰¹ Bár kezdetben, nagyjából 1990-ig, a teheráni kormány válasza kitérők és vádlók voltak az emberi jogok megsértésének gyanúja miatt, az ENSZ kezdeményezés pozitívaként könyvelhető el, hogy legalább megkezdődött egy emberi jogi párbeszéd Iránban. Khomeinī 1989-es halálát követően Rafsanjānī és Khātāmī elnöksége alatt az iráni külpolitikában megmutatkozó bizonyos fokú pragmatizmus a diplomaták „taktikaváltásán” is megmutatkozott. A fő cél ettől kezdve az volt, hogy látszólagos együttműködéssel elérjék a különleges képviselő státuszának megszüntetését.

Aguilar 1985-ös beszámolójából kitűnik, hogy az emberi jogok öt kategóriájának¹⁰² megsértésén kívül hiányoztak olyan jelentős kérdések, mint a szólás-, vélemény-, és sajtószabadság, a politikai életben való részvétel joga, továbbá a békés gyülekezési jog, és a nők jogai, amelyek vizsgálata aztán a '80-as években pótlásra került.

A kezdeti kormányzati válaszokat ideológiai túlfűtöttség jellemezte, és néhol a diplomaták koordinálatlan válaszadásaiból nyertek információt az emberi jogok védelmezői. Arra a vádra például, hogy nem elég érett fiúkat soroznak be az Irak elleni háborúba, egy diplomata azt mondta, hogy hősiességük és lelkesedésük a mártíromság és szenvedés kifejeződése, ami központi szerepet játszik a sícizmusban. A hivatalos válaszban persze elutasították, hogy ez bevett gyakorlat lett volna.¹⁰³ A kínzás vádjára válaszul pedig az iszlám jogra, és az alkotmány megfelelő cikkeinek betartására hivatkoztak. A hivatalos válasz azonban nem feltétlenül a valóságot tükrözte, hiszen nem volt jelentős ellenőrzési mechanizmus. Továbbá,

¹⁰⁰ Afshari (2001): 17-18. ,

Maurice Copithorne curriculum vitae http://www.ccil-ccdi.ca/index.php?option=com_content&task=view&id=251&Itemid=62

¹⁰¹ Többek között 2004-ben Louis Joinet, az önkényes letartóztatás és fogva tartás kérdéseivel foglalkozó munkacsoport vezetője, illetve Ambeyi Ligabo, az Egyesült Nemzetek különleges referense a vélemény- és szólásszabadság jogainak védelméért és elősegítéséért. *UN Human Rights Council reviews situation in Iran* http://www.ifex.org/iran/2010/02/16/un_review/

¹⁰² élethez való jog, kínzás, embertelen, kegyetlen, megalázó bánásmód tilalma, szabadság és védelem, biztonság joga, önkényes letartóztatástól és fogva tartástól való mentesség, törvényes eljáráshoz való jog, gondolat-, lelkiismereti- és vallásszabadság

¹⁰³ Afshari (2001): 146.

az ENSZ képviselői nem láthattak be a börtönökbe, és Aguilar Teheránba utazási kérelmét 1984-ben el is utasították.

Mikor a vádak tagadása elégtelennek bizonyult, tényleges feltárások nélkül, az iráni diplomaták ellenpéldákat hoztak fel (Irak, Amerika, Izrael, az apartheid Dél-Afrika), és feltételeket¹⁰⁴ támasztottak a további együttműködésre a folyamat politizált jellegének ürügyén, mely szerint a különleges riportőrök a nyugati hatalmak befolyása miatt akarnak alapos vizsgálatot Iránnal szemben. Khorāsānī, iráni képviselő 1985. december 4-én Richard Falkot idézve félelmét fejezte ki az ENSZ-ben, hogy az emberi jogok támogatása nem csupán egy bizonyos külpolitika propagandájául szolgál-e.¹⁰⁵ A monitoring folyamat ezek után egyre nehezebbé vált, Irán együttműködési hajlandósága egyre csökkent. 1992-ben például, az ENSZ Emberi Jogi Bizottságához intézett időszakos iráni kormányjelentés a Polgári és Politikai Jogok Egyezségokmányában foglaltak végrehajtásáról alapvetően a fő cikkek (1-27.) alkotmánnyal való összehasonlításából állt.¹⁰⁶ Az iráni alkotmány tartalma azonban nem jelenthetett nagy újdonságot, hiszen az állampolgárok jogainak garantálása papíron mindig is megvalósulni látszott. A gyakorlat azonban sokkal nehezebben volt ellenőrizhető. Egyértelmű továbbá, hogy a jog megléte önmagában nem elég a tényleges keresztülvitel garantálásához. A fentebb említett beszámolóban az iráni diplomaták maguk is jobbnak látták a büntetőtörvénykönyv véres részleteinek mellőzését, illetve hangsúlyozták, hogy például a kínzás tilalmának megszegése milyen következményeket vonhat maga után az alkotmány szerint. Továbbá „checks and balances” hiányában a bíróságok függetlennek tekinteni elég könnyelmű dolog volt. A független jelző inkább jelenthette azt, hogy nem elszámoltatható, és felelősségre vonható, ahogy azt a kormány esetében is leszögezhetjük.¹⁰⁷ Mindez pedig Khātāmī beígért reformjainak legnagyobb gátja is volt a joguralom megvalósulását illetően.¹⁰⁸

A képviselők továbbá 1987-89-re a nyugati vádak elleni kritikaként kijelentették, hogy a vizsgálatok előtt szükséges lenne az iszlám jog alapos ismerete, illetve annak figyelembe vétele, hogy bizonyos emberi jogok nem egyeztethetők össze a shariával. A Pohl által javasolt esetleges változtatásokat ezután az isteni jog érvényére hivatkozva elutasították.¹⁰⁹ A '90-es évek elején az ENSZ képviselői még tovább próbálkoztak az iszlám és az emberi jogok összeegyeztetésére konferenciák, szemináriumok révén. Tényleges eredménynek, vagy legalábbis intézményesülésnek azonban csak '90-es évek második felétől láthatták

¹⁰⁴ A terrorizmus kérdése, az iraki Mojahedinek továbbá a bahā'ik ügye kapcsán, akiket nem ismertek el kisebbségnek.

¹⁰⁵ Afshari (2001): 148.

¹⁰⁶ Uo. 150.

¹⁰⁷ Sanasarian (2006): 18.

¹⁰⁸ Afshari (2001): 151.

¹⁰⁹ Uo. 159.

realizálódását. 1995 márciusában Yazdi, a legfelsőbb bíróság elnöke létrehozta az Iszlám Emberi Jogi Bizottságot. A Külügyminisztériumon belül továbbá Emberi Jogi Osztályt hoztak létre, amely a nemzetközi emberi jogi szervezetektől érkező vádak tagadására specializálódott. A majlis 1994-ben pedig létrehozta saját, 13 képviselőből álló emberi jogi bizottságát.

A részleges intézményesülés, és a sajtó egyes beszámolóí ellenére azonban az emberi jogok megsértéséről továbbra sem esett szó a hivatalos szférában. A hivatalos szervektől érkezett válasz nem jelentette azok egyértelmű hitelességét, illetve hogy csökkentek volna az emberi jogi visszaélések az országban. A nemzetközi nyomásra elrendelt vizsgálatok pedig sokszor nem vezettek eredményre és inkább igyekeztek elrejteni, vagy figyelmen kívül hagyni a visszaéléseket. Ez még inkább bebizonyította, hogy az emberi jogok nyelvét beszélni elég veszélyes lehet egy olyan országban, amely csak nevében és papíron demokratikus.¹¹⁰ Az a tény, hogy az ország több nemzetközi egyezményhez¹¹¹ csatlakozott, csekély nyomást jelentett és jelenthet a kormány szervekre, hiszen az esetleges jogütközésekkor a nemzetközi jog és a sharī'a között a kedvezőbb figyelembe vételére, de általában az isteni tekintély megkérdőjelezhetetlen forrására hivatkoznak.¹¹²

VI. Konklúzió

A jelenlegi rend megváltoztatására, jobbá tételére számos elmélet születet. Akbar Ganjī, iráni író-újságíró Köztársasági Kiáltványa szerint a létező jog és törvények között nincs lehetőség valódi demokráciára.¹¹³ Ahogy Mohammad Mojtahed Shabestarī, a jelentős befolyással bíró teológus mondta, „a kormány formáját el kell választani az iszlámtól, és egyetlen politikai rezsimet, intézményt sem kellene az iszlám jogtudományra alapítani.”¹¹⁴ Fontos lenne továbbá az ijtihād tényleges megvalósulásának kérdése is, ahogy Khātāmī és Ganjī is hangoztatta, illetve a reformer Abdollah Nūrī nézetei, aki elítélte az államvallást, ami egy eszköz szintjére degradálta a vallást, a hatalom és a hatalmon lévők cselekedeteinek

¹¹⁰ Uo. 278., 282.

¹¹¹ Így például a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához (ICCPR), a Gazdasági, Kulturális és Szociális Jogok Nemzetközi Egyezségokmányához (ICESCR), a Faji Megkülönböztetés Elleni Nemzetközi Egyezményhez (ICERD), és Gyermek Jogairól szóló Nemzetközi Egyezmény (ICRC).

¹¹² Fazaeli (2007): 17. Irán azonban nem tagja a következő egyezményeknek: Egyezmény a Nőkkel Szembeni Hátrányos Megkülönböztetés Minden Formájának Megszüntetéséért, a Kínzás és más Kegyetlen, Embertelen vagy Megalázó Bánásmód és Büntetés elleni Nemzetközi Egyezmény. http://www.adh-geneve.ch/RULAC/international_treaties.php?id_state=109

¹¹³ Arjomand (2009): 104.

¹¹⁴ Uo. 81.

igazolására.¹¹⁵ A 2003-ban Nobel-békedíjjal kitüntetett Shirin ʿEbadī szerint a különböző vallások és kultúrák egymás mellett éléséhez szükséges az egyetemes emberi jogok szem előtt tartása, hiszen ez adja mindegyik lényegét és alapját.¹¹⁶ Kifejtette továbbá, hogy az iráni kormány elleni külföldi támadás és fenyegetés csakis az emberi jogok érdekében tett kísérleteket sérti, mivel a kormány a nemzet biztonságának ürügyén azokat fogja majd elnyomni az országban, akik több szabadság elérésére törekednek. Mindez bebizonyosodott Khomeinī időszakában, az iraki-iráni háború, majd az azt követő időszakban, és az Amerikával való kapcsolatot illetően is.¹¹⁷

A probléma forrása Iránban abban rejlik, hogy az állam és a vallás összefonódásával az emberek a kezdeti időkben még csak nem is merték megkérdőjelezni a legfőbb vezető tekintélyét vagy döntéseit. Az idő folyamán egyre inkább nőtt az igény a jog uralmára, és egy olyan civil társadalom kiépítésére, amely valóban megfelel az Iráni Iszlám Köztársaság által deklarált elveknek. A kezdeményezések ellenére azonban az egyes szervezetek, mozgalmak kiforratlansága, a szakértelem hiánya, és az átfogó kormányzati ellenőrzések mind gátat szabnak ennek. A változást szorgalmazó jelenlegi generáció már nem kizárólagosan a sharīʿa, a papság dogmái és vezetése alatt kíván élni, hanem egyre inkább igényelné a nemzetközi standardokhoz való igazodást, amelyhez az információs forradalom nagymértékű segítséget nyújt. Az internet széleskörű terjedésével és a nagyjából 23 millió internetfelhasználó széleskörű kapcsolataival már nem az ʿulāmāʿ a tudás átadásának és birtoklásának egyedüli forrása.¹¹⁸ A kultúrák közti párbeszéd és az anonim politikai véleménynyilvánítás, tájékozódás legszélesebb körű megvalósulásával, a nemek közti elkülönítés nélkül az internet korlátlan szabadsága a kormány elleni „trójai falóként” bontja meg annak teljes ellenőrzését és tekintélyét, lehetőséget ad egy nyíltabb társadalom kibontakozására. Az autoriter államokban, ahol nincs lehetőség szabad véleménynyilvánításra, az internet, és a szociális hálók politikai célokat és mozgalmakat is közvetíthetnek. A 2009-es elnökválasztás előtt például Musavī támogatóinak jelentős kampánya „söpört végig” a Facebookon és Twitteren, vagy Ahmadīnejádról készült ellenkampány-videók révén a Youtubon. Az oldalakat, amelyek jelentős nemzetközi figyelmet keltettek az internetre feltöltött utcai demonstrációk és azok következményei okán, a 2009-es elnökválasztási eredmények után blokkolták.¹¹⁹

¹¹⁵ Uo. 89.

¹¹⁶ *Islam, Democracy and Human Rights*. http://www.brown.edu/Administration/News_Bureau/2003-04/03-128e.html

¹¹⁷ *Iran Is no Threat Unless Bush Makes It One*. <http://www.antiwar.com/orig/sahimi.php?articleid=12897>

¹¹⁸ Hashemi-Najafabadi (2010): 13.

¹¹⁹ Uo. 11.

Azonban a sharīc-ra való hivatkozás, vagy a Nyugat vádolása már nem kielégítő az átalakulóban lévő, reformszomjas társadalom kielégítésére. A forradalomhoz való ragaszkodás, az elveknek való totális alávetés már nem tartható fenn. A 2009-es elnökválasztási eredmények sokak számára a demokrácia megszűnését jelentették. Irán jövője azonban valójában annak függvénye, hogy az ország képes lesz-e megteremteni a hagyomány, a tradicionális gondolkodás és a modern világ közti szintézist. Egyesek szerint a polgári és politikai jogok biztosítása önmagukban nem sokat ér gazdasági, szociális és kulturális jogok biztosítása nélkül. Iránban, ahhoz, hogy megfelelő párbeszéd, vagy egyáltalán párbeszéd alakuljon ki megfélemlítés, és félelem nélkül, alapvető változásokra és a kormány nagyobb fokú belátására lenne szükség, hiszen a mai generáció már nem Khomeinī örökségére és az általa megfogalmazott forradalmi-ideológiai törvényekre és állapotokra akar építeni. Fontos hangsúlyozni, hogy állami belátás és változtatás nélkül nem lehetséges az emberi jogok szélesebb körű és tényleges megvalósítása. Fel kell ismerni, hogy a modern állam vezetői képesek lennének rendelkezéseikkel, befolyásukkal átalakítani a még korábbi elvekhez ragadt képviselők nézeteit és attitűdjét is, gátat vetve így többek között az ideológia által legitimált kínzás, vagy a bahā'ikkal szembeni előítéleteknek is. A modern nemzetállam alkotmányos jogának nagyobb fokú figyelembe vétele, a kormány által kiépített „mi versus ők” nézet lebontása és a társadalmi párbeszéd kezdeményezése vált így szükségessé és visszafordíthatatlanná.¹²⁰

Annak felismerése, hogy a Nyugat által megkívánt fejlődés lehetetlen az állam és vallás szétválasztása nélkül, a legsúlyosabb korlát Irán esetében.¹²¹ A nép demokratikus jogainak szem előtt tartása, az alkotmány és a sharīc előírásaira nagyobb hangsúlyt fektető képviselők révén érhető csak el változás és elmozdulás az emberi jogok és a jog uralmának tényleges megvalósulása irányába. A nemzetközi emberi jogok és az iszlám összeegyeztetését illetően szükséges lenne mindenképp a muszlim gyakorlat és előírások figyelembe vétele is, így például, hogy a muszlimok nem változtathatnak vallást, a házasságot a szokások és sharīc szabályozza, egyedül a férfiakat illeti meg a válás joga, továbbá hogy milyen korlátozások, előírások érintik a gyámságot, öröklést, ideiglenes házasságot, poligámiát, és a nők helyzetét.¹²² Az összeegyeztethetőség és összeegyeztethetetlenség hangsúlyozásán kívül azonban továbbra is „figyelemre méltó” és kérdéses, hogy egy hierokratikus állam, amely az isteni jogra hivatkozva, vallási alapokon állva hirdeti az isteni törvények elsőbbségét, hogyan legitimálhatja a forradalom ideológiájához való görcsös ragaszkodással a kínzást, gyilkolást,

¹²⁰ Afshari (2001): 291., 300.

¹²¹ Uo. 293.

¹²² Uo. 289.

üldözést és kegyetlenséget az egyszerű, belülről fakadó emberi könyörületesség leghalványabb említése nélkül. Egy ideális állam megvalósulása ezek szerint abban áll, hogy a rezsim mennyiben képes a politikai irányvonaltól elszakadók táborát elhallgattatni? Elmondható, hogy a legfőbb vezető és a kormány befolyása jelentős mértékben korlátozza az emberi jogok és a lakosság joggyakorlási lehetőségeinek tényleges megvalósulását. Az ENSZ kezdeményezések, és a nemzetközi közösség nyomásgyakorlása Iránra nem hoztak olyan jelentős változást, ami hosszú távon és hatékonyan képes lett volna befolyásolni a kormány és a vallási vezetők nézeteit. Az alkotmány rendszerezetlen szabályozásai az első és második jogi generációk tekintetében rávilágítanak olyan hiányosságokra, mint például a magánélet tiszteletben tartásának, a személyes adatok védelmének, vagy a panaszjog megemlítésének teljes mellőzése. Mindez, bár összhangban áll az iszlám totalitásával és a shari'a előírásainak megkérdőjelezhetetlen voltával, megerősíti azt a nézetet, hogy a nyugati mintán alapuló, alkotmányos látszat-garanciák és köztársasági jelző mögé bújtatott hierokratikus állam továbbra is csak felszínesen és elméleti síkon igyekszik valamit is tenni azokért a csoportokért (vallási, etnikai kisebbségek, nők, ellenzék), akiket az állam politikai, vallási, vagy iszlám jogi alapon nem tekint egyenrangúnak és elfogadhatónak. Ezt bizonyítja az is, hogy a fő döntéseket a szűk kormányzó elit sosem engedte ki a kezéből, és például az 1979-es alkotmány 1989-es módosítása a nép közvetlen jóváhagyását igénylő területek körét még inkább csökkentette. Alapvetően tehát, az emberi jogok normatív rendszerével és szabályozásával ellentétben Iránt leginkább a már korábban belső kritikaként is megfogalmazott qānūn-gorīzī, a „jogtól való menekülés” jelenségével jellemezhetnénk, amire az ország egész politikai rendszere épül.¹²³

Mindezek alapján a bevezetőnkben felvázolt kérdésekre az alábbi válaszokat adhatjuk. Irán és az egyetemes emberi jogok vizsgálatában először is fokozott figyelemet kell fordítanunk az állam bel-, és külpolitikai sajátosságaira. Ebben az egyedi, sí'ita, hierokratikus rendszerben az első és második generációs jogok többsége az alkotmányban garantált, míg például a harmadik generációs jogokat (fejlődéshez, békéhez, egészséges környezethez való jog) teljesen figyelmen kívül hagyják. Az elméletben, nemzetközi szerződésekben és az alkotmányban lefektetett jogok és szabadságok nem jelentik azok tényleges megvalósulását, ahogy az ENSZ rapportörök jelentéséből és a fogva tartottak emlékirataiból is kiderül. A papíron megvalósított köztársaság és demokrácia tehát nem képes igazi ellensúlyt képezni a Korán örök érvényű és vitathatatlan nézeteivel. Azzal, hogy az izolacionista és kvietista politikát folytató állam, illetve a hatalmat birtokló szűk elit ilyen nagymértékben ragaszkodik

¹²³ Schirazi (1997): 101.

Khomeinī és az iszlám forradalom elveihez, ellehetetleníti az emberi jogok, engedmények és egy nyugati, liberális megközelítés megszilárdulását. Éppen ezért a jogértelmezés hatalma is a döntéshozók szűk grémiumára és a legfőbb vezetőre korlátozódik. Fontos továbbá megjegyeznünk, hogy Irán esetében a történelmi tapasztalat, és a nyugati nagyhatalmak jelenlegi állásfoglalása is megnehezítik, és akadályozzák az átfogó változtatást.

Az állami berendezkedés hibrid jellegéből és a történelmi múltból adódóan azonban, elvonatkoztatva a Nyugat teljes körű liberalizációs átformálási szándékától, iráni (közel-keleti és közép-ázsiai) mércével tekintve észlelhető bizonyos fokú változás az emberi jogok terén. Bár mindez társadalmi szinten, és reprezentatív módon kevésbé mérhető és a nemzetközi közösség is csak a kormányzati szervek kétes beszámolóiból értesülhet, a kormányzati oldalról elindított intézményesülés, az emberi jogi képviselők, mozgalmak és szervezetek számának növekedése és erőteljesebb hangvétele is ezt jelzik. Az iráni vezetők tehát tettek és tesznek bizonyos lépéseket az univerzálisnak tekintett elvekhez való alkalmazkodás irányába. A fokozatosság azonban a szomszédos országokban bekövetkezett negatív társadalmi, politikai változások és a térség katonai-politikai erőviszonyainak is betudható, ami az iráni vezető réteget óvatosságra intik a nyugati hatásokkal kapcsolatban. Másrészt, a legjelentősebb probléma továbbra is abból ered, hogy a főként shariára hagyatkozó muszlim országok, és így Irán is, hiába írnak alá emberi jogok védelmét biztosító nemzetközi szerződéseket, vagy válnak formális, informális szervezetek tagjaivá, a hatékony ellenőrző mechanizmus hiánya, és a szerződésekhez fűzött fenntartások miatt mindez jelentéktelen ratifikációk sorozatává válik. Főleg egy olyan országban, amely nem engedi vizsgálóbizottságok és képviselők helyszíni látogatását és ellenőrzését, és csak a helyi hatóságok vezetőség által ellenőrzött jelentései alapján derülhet ki a valóság egy kis részlete. A megoldás a külkapcsolatokban már oly sokszor hangoztatott kölcsönös tisztelet lehetne, amely révén a nyugati emberi jogok és a shari'a előírásainak összhangja megnyugvást hozna az önállóságát olyan nagymértékben féltő Irán, és a világot saját elvei alapján megváltoztatni kívánó Nyugat, de főképp Amerika számára is.

VII. Források

Afshari, Reza (2001): *Human Rights in Iran. The Abuse of Cultural Relativism*. University of Pennsylvania Press: Philadelphia.

Algar, Hamid (1981): *Islam and Revolution. Writings and Declarations of Imam Khomeinī . 1941-1980*. Mizan Press: Los Angeles.

Arjomand, Said Amir (2009): *After Khomeinī . Iran Under His Successors*. Oxford University Press: Oxford.

Csicsman, László (2010): *Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten. Az államiság eltérő modelljei*. Grotius Könyvtár: Budapest.

Rajaei, Frahang (2007): *Islamism and Modernism. The changing Discourse in Iran*. University of Texas Press: Austin.

Rakel, Eva Patricia (2008): *The Iranian Political Elite, State and Society Relations, and Foreign Relations since the Islamic Revolution*.

Sanasarian, Eliz (2006): *Religious Minorities in Iran*. Cambridge University Press: Cambridge.

Schirazi, Asghar (1997): *The Constitution of Iran. Politics and the State in the Islamic Republic*. I.B. Tauris Publishers: New Haven.

N. Rózsa, Erzsébet (2007): Állam és vallás a Közel-Keleten: az Iráni Iszlám Köztársaság. In: Tüske László (szerk.): *Előadások a mai iszlám világról*. Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézete: Piliscsaba. 179-193. old.

Muslim World Journal of Human Rights

An-Naim, Abdullahi (2004): 'The Best of Times' and 'The Worst of Times'. Human Agency and Human Rights in Islamic Societies. In: *Muslim World Journal of Human Rights*. The Berkeley Electronic Press.

Bakht, Natasha (2004): Family Arbitration Using Sharia Law. Examining Ontario's Arbitration Act and its Impact on Women. In: *Muslim World Journal of Human Rights*. The Berkeley Electronic Press.

Barras, Amelie (2010): Review of Casting Out. The Eviction of Muslims from Western Law & Politics. In: *Muslim World Journal of Human Rights*. The Berkeley Electronic Press.

Fazaeli, Roja (2007): Contemporary Iranian Feminism. Identity, Rights and Interpretations. In: *Muslim World Journal of Human Rights*. The Berkeley Electronic Press.

Hashemi-Najafabadi, S. Adel (2010): Has the Information Revolution In Muslim Societies Created New Publics? In: *Muslim World Journal of Human Rights*. The Berkeley Electronic Press.

Kar, Mehrangiz (2007): Iranian Law and Women's Rights. In: *Muslim World Journal of Human Rights*. The Berkeley Electronic Press.

Muedini, Fait A. (2010): Examining Islam and Human Rights from the Perspective of Sufism. In: *Muslim World Journal of Human Rights*. The Berkeley Electronic Press.

Wickham, Carrie (2004): The Problem with Coercive Democratization: The Islamist Response to the U.S. Democracy. In: *Muslim World Journal of Human Rights*. The Berkeley Electronic Press.

Internetes források

Constitution of the I.R. of Iran

<http://www.mfa.gov.ir/cms/cms/Tehran/en/Tourism/Constitution.html>

Utolsó letöltés: 2010. október 29., 15:15:48

Iran – International Treaties Adherence

http://www.adh-geneve.ch/RULAC/international_treaties.php?id_state=109

Utolsó letöltés: 2010. december 27., 13:30:58

Iran Is no Threat Unless Bush Makes It One. Muhammad Shahimi. May 26, 2008.

antiwar.com <http://www.antiwar.com/orig/sahimi.php?articleid=12897>

Utolsó letöltés: 2010. április 6., 15:45:50

Islam, Democracy and Human Rights. Shirin ^oEbadī. May 31, 2004. Brown.

http://www.brown.edu/Administration/News_Bureau/2003-04/03-128e.html

Utolsó letöltés: 2010. március 6., 17:18:40

Patriot Act

http://www.fincen.gov/statutes_regs/patriot/index.html

Utolsó letöltés: 2010. október 31., 9:08:56

UN Human Rights Council reviews situation in Iran

http://www.ifex.org/iran/2010/02/16/un_review/

Utolsó letöltés: 2010. december 29., 13:21:00

VIII. Melléklet

Aláírt, ratifikált szerződések fenntartásokkal - Irán

International Humanitarian Law	Adherence date	Commentary (including relevant reservations, derogations and declarations)
Geneva Conventions I, II, III, IV 1949	20.02.1957	On 4 September 1980 the Government of the Islamic Republic of Iran declared that henceforth it wishes to use the red crescent as the distinctive emblem and sign instead of the red lion and sun.

No. 904/73/4840/18, September 3, 1980:

The Government of the Islamic Republic of Iran announced via the aforementioned note that in a bid to prevent multiplicity of Distinctive International Emblems for aid and charity related affairs and in order to contribute to the unification of these Distinctive Emblems, it would not practice its right of using the “Red Lion and Sun” as one of the three official emblems of the International Union of the Red Cross and will rather use the “Red Crescent” emblem for this purpose. The measure was adopted with the understanding that all government would oblige themselves to accepting one of the two Red Cross or Red Crescent emblems and once an open violation of this is observed, the right will remain for the Government of the Islamic Republic of Iran to use its distinctive emblem at national and international levels again.

		<p>In view of the prevailing developments in line with increasing the number of emblems, it is emphasized that in the case of approval and increase of new distinctive emblems, the Government of the Islamic Republic of Iran will according to Article 38 of the 1949 Geneva Convention on improving the situation of those wounded in the armed forces during military expedition in which, mention has been made of the three emblems of Red Cross, Red Crescent and Red Lion and Sun, maintain its right of using the Red Lion and Sun emblem once again.</p>
		Source: ICRC
<u>Additional Protocol I 1977</u>	---	Signature only on 12.12.1977
<u>Additional Protocol II 1977</u>	---	Signature only on 12.12.1977

<u>Additional Protocol III 2005</u>	---	
<u>Hague Conv. 1954</u>	22.06.1959	
<u>Hague Prot.. 1954</u>	22.06.1959	
<u>Hague Prot.. 1999</u>	24.05.2005	“Accession of the Islamic Republic of Iran to this Protocol shall not mean the recognition of any country it does not recognize, neither shall it give rise to any commitment toward such states or governments”
		Annexed to the instrument was the following explanatory declaration:
		“Considering the special importance of protecting cultural heritage of nations against damages caused by war,
		Bearing in mind the fact that cultural heritage of nations is deemed as part of cultural heritage of humanity,
		Considering that full protect of cultural heritage against damages caused by armed conflicts needs the protections more than that which is provided for in the present Protocol,

		The Islamic Republic of Iran regards the conclusion of bilateral and multilateral supplementary agreements to the present Protocol as necessary and states its readiness to conclude such agreements. These agreements shall entail the granting of privileges and providing more possibilities for protection of cultural heritage of nations and shall also articulate the rules stipulated in the Protocol including customary rules of international law, in a way that solely include the rules that are not protested by the Government of the Islamic Republic of Iran and as well as explain more clearly the modality for the implementation of provisions of section 4 of this Protocol.”
<u>ENMOD Conv. 1976</u>	---	Signature only on 18.05.1977
International Human rights Law	Adherence date	Commentary (including relevant reservations, derogations and declarations)
<u>ICERD 1965</u>	29.08.1968	
<u>ICCPR 1966</u>	24.06.1975	
<u>ICCPR - OP1 1966</u>	---	
<u>ICCPR - OP2 1989</u>	---	
<u>ICESCR 1966</u>	24.06.1975	
<u>CEDAW 1979</u>	---	
<u>OP-CEDAW 1999</u>	---	
<u>CAT 1984</u>	---	
<u>OP-CAT 2002</u>	---	
<u>CRC 1990</u>	13.07.1994	Reservation:

		<p>"The Islamic Republic of Iran is making reservation to the articles and provisions which may be contrary to the Islamic Shariah, and preserves the right to make such particular declaration, upon its ratification".</p> <p>Upon ratification:</p> <p>Reservation:</p> <p>"The Government of the Islamic Republic of Iran reserves the right not to apply any provisions or articles of the Convention that are incompatible with Islamic Laws and the international legislation in effect."</p>
<u>CRC Optional Protocol Armed Conflict 2000</u>	---	
<u>CRC Optional Protocol Sale of Children 2000</u>	26.09.2007	
<u>ICRMW 1990</u>	---	
<u>Disability Rights Convention</u>	---	
<u>Convention on Enforced Disappearances [not yet in force]</u>	---	
Weapons	Adherence date	Commentary (including relevant reservations, derogations and declarations)
<u>Geneva Gas Protocol 1925</u>	05.11.1929	
<u>Biological Weapons Convention 1972</u>	22.08.1973	

<u>Chemical Weapons</u> <u>Convention 1993</u>	03.11.1997	Declarations:
		"The Islamic Republic of Iran, on the basis of the Islamic principles and beliefs, considers chemical weapons inhuman, and has consistently been on the vanguard of the international efforts to abolish these weapons and prevent their use.
		1. The Islamic Consultative Assembly (the Parliament) of the Islamic Republic of Iran approved the bill presented by the Government to join the [said Convention] on 27 July 1997, and the Guardian Council found the legislation compatible with the Constitution and the Islamic Tenets on 30 July 1997, in accordance with its required Constitutional process. The Islamic Consultative Assembly decided that:
		The Government is hereby authorized, at an appropriate time, to accede to the [said Convention] - as annexed to this legislation and to deposit its relevant instrument.

The Ministry of Foreign Affairs must pursue in all negotiations and within the framework of the Organization of the Convention, the full and indiscriminate implementation of the Convention, particularly in the areas of inspection and transfer of technology and chemicals for peaceful purposes. In case the afore-mentioned requirements are not materialized, upon the recommendation of the Cabinet and approval of the Supreme National Security Council, steps aimed at withdrawing from the Convention will be put in motion.

2. The Islamic Republic of Iran attaches vital significance to the full, unconditional and indiscriminate implementation of all provisions of the Convention. It reserves the right to withdraw from the Convention under the following circumstances:

-- non-compliance with the principle of equal treatment of all States Parties in implementation of all relevant provisions of the Convention;

-- disclosure of its confidential information contrary to the provisions of the Convention;

-- imposition of restrictions incompatible with the obligations under the Convention.

3. As stipulated in article XI, exclusive and non-transparent regimes impeding free international trade in chemicals and chemical technology for peaceful purposes should be disbanded. The Islamic Republic of Iran rejects any chemical export control mechanism not envisaged in the Convention.

4. The Organization for Prohibition of Chemical Weapons (OPCW) is the sole international authority to determine the compliance of States Parties regarding chemical weapons. Accusations by States Parties against other States Parties in the absence of a determination of non-compliance by OPCW will seriously undermine the Convention and its repetition may make the Convention meaningless.

5. One of the objectives of the Convention as stipulated in its preamble is to `promote free 3 trade in chemicals as well as international cooperation and exchange of scientific and

	<p>Republic of Iran a grave breach of the provisions of the Convention.</p>
	<p>6. In line with the provisions of the Convention regarding non-discriminatory treatment of States Parties:</p>
	<p>- inspection equipment should be commercially available to all States Parties without condition or limitation.</p>
	<p>the OPCW should maintain its international character by ensuring fair and balanced geographical distribution of the personnel of its Technical Secretariat, provision of assistance to and cooperation with States Parties, and equitable membership of States Parties in subsidiary organs of the Organization,</p>

		7. The implementation of the Convention should contribute to international peace and security and should not in any way diminish or harm national security or territorial integrity of the States Parties."
<u>Convention on Certain Conventional Weapons 1980</u>	---	
<u>CCW Protocol I 1980</u>	---	
<u>CCW Prot. II 1980</u>	---	
<u>CCW Prot. III 1980</u>	---	
<u>CCW Prot. IV 1995</u>	---	
<u>CCW Protocol II (amended) 1996</u>	---	
<u>CCW Amendment 2001</u>	---	
<u>CCW Prot. V 2003</u>	---	
<u>Ottawa Treaty 1997</u>	---	
<u>Convention on Cluster Munitions 2008</u>	---	
Refugees	Adherence date	Commentary (including relevant reservations, derogations and declarations)
<u>Refugee Conv. 1951</u>	28.07.1976	
<u>Refugee Prot.1967</u>	28.07.1976	
International criminal law	Adherence date	Commentary (including relevant reservations, derogations and declarations)
<u>Slavery Convention 1926</u>	---	
<u>Genocide Convention. 1948</u>	14.08.1956	Subject to the following reservations:

		<p>1. In all cases where, under the provisions of this Convention, refugees enjoy the most favourable treatment accorded to nationals of a foreign State, the Government of Iran reserves the right not to accord refugees the most favourable treatment accorded to nationals of States with which Iran has concluded regional establishment, customs, economic or political agreements.</p>
		<p>2. The Government of Iran considers the stipulations contained in articles 17, 23, 24 and 26 as being recommendations only.</p>
		27.08.1976
		<p>Notifications of the extension of their obligations under the Convention by adopting alternative (b) of section B (1) of article 1 of the Convention.</p>
<u>Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity 1968</u>	---	
<u>ICC Rome Statute 1998</u>	---	Signature only on 31.12.2000
Terrorism	Adherence date	Commentary (including relevant reservations, derogations and declarations)
<u>Convention Against the Taking of Hostages 1979</u>	20.11.2006	Reservation:

"Pursuant to Article 16, paragraph 2 of the International Convention against the Taking of Hostages, the Government of the Islamic Republic of Iran declares that it does not consider itself bound by the provisions of Article 16, paragraph 1 of the Convention regarding the reference of any dispute concerning the interpretation, or application of this Convention, which is not settled by negotiation to arbitration or to the International Court of Justice."

Interpretative declaration:

"The Government of the Islamic Republic of Iran declares its categorical condemnation of each and every act of terrorism, including taking innocent civilians as hostages, which violates human rights and fundamental freedom of human kind, undermines the stability and security of human communities, and hinders countries from development and progress. The Islamic Republic of Iran believes that elimination of terrorism requires a comprehensive campaign by the international community to identify and eradicate political, economic, social and international root causes of the scourge."

		<p>The Islamic Republic of Iran further believes that fighting terrorism should not affect the legitimate struggle of peoples under colonial domination and foreign occupation in the exercise of their right of self-determination, as enshrined in a variety of international documents, including the Charter of the United Nations, the Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations, and Article 1 paragraph 4 of the Protocol I Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts."</p>
<p><u>Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism 1999</u></p>	---	
<p><u>Convention for the Suppression of Terrorist Bombings 1997</u></p>	---	

Forrás: http://www.adh-geneve.ch/RULAC/international_treaties.php?id_state=109